

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI**

**BM BARIŞI İNŞA FAALİYETLERİNDE
TOPLUMSAL CİNSİYETİN ROLÜ
VE
SÜRDÜRÜLEBİLİR BARIŞA KATKISI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TUĞBA DEMİREZEN

Ankara, 2020

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI**

**BM BARIŞI İNŞA FAALİYETLERİNDE
TOPLUMSAL CİNSİYETİN ROLÜ
VE
SÜRDÜRÜLEBİLİR BARIŞA KATKISI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TUĞBA DEMİREZEN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Funda KESKİN ATA

İkinci Tez Danışmanı

Dr.Öğ. Üyesi Kıvılcım ROMYA BİLGİN

Ankara, 2020

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI**

TUĞBA DEMİREZEN

**BM BARIŞI İNŞA FAALİYETLERİNDE
TOPLUMSAL CİNSİYETİN ROLÜ
VE
SÜRDÜRÜLEBİLİR BARIŞA KATKISI**

Yüksek Lisans Tezi

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Funda KESKİN ATA**

**İkinci Tez Danışmanı
Dr.Öğ. Üyesi Kıvılcım ROMYA BİLGİN**

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

1 - Prof. Dr. Funda KESKİN ATA

2 - Doç. Dr. Bilal Erdem DENK

3 - Dr. Öğretim Üyesi Haluk KARADAĞ

Tez Savunması Tarihi

27.02.2020

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Prof. Dr. Funda KESKİN ATA ve Dr. Öğ. Üyesi Kıvılcım ROMYA BİLGİN danışmanlığında hazırladığım “BM Barışı İnşa Faaliyetlerinde Toplumsal Cinsiyetin Rolü ve Sürdürülebilir Barışa Katkısı (Ankara, 2020) ” adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

17.02.2020

Tuğba DEMİREZEN

TEŞEKKÜR

Öncelikle değerli danışman hocam Prof. Dr. Funda KESKİN ATA'ya en zor anlarda sabır ve hoşgörüsüyle yanımda olduğu için minnetlerimi sunuyorum.

Yapıcı katkılarıyla, farklı bakış açısı geliştirmemi sağlayan Doç. Dr. Bilal Erdem DENK ve Dr. Öğretim Üyesi Haluk KARADAĞ'a,

Hayatımın her anında olduğu gibi, yüksek lisans döneminde de derdime ortak olan, yardım eden, güç veren ablam Esra Sibel DEMİREZEN'e,

Fikirlerini ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen dostum Şule ŞAHİN'e,

Son dönemdeki yüreklendirmeleri ve güldürmeleriyle günümü kolaylaştıran sevgili arkadaşım Ekinç ESER başta olmak üzere yanımda olan ve anlayış gösteren tüm yakınlarıma ve arkadaşlarıma,

Ve son olarak, çalışmamın başından sonuna kadar tüm aşamalarında desteğini, ilgisini ve bilgisini cömertçe sunan, başlayabilmemi ve bitirebilmemi sağlayan, sabırlı hocam, değerli dostum Kıvılcım ROMYA BİLGİN'e teşekkür ederim.

Kadınların, kadın oldukları için öldürülmedikleri, mağdur edilmedikleri, eşit, özgür ve barış dolu bir dünya dileğiyle...

"Decides to remain actively seized of the matter"

Tuğba DEMİREZEN

Şubat 2020

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AK	:	Avrupa Konseyi
AU	:	Afrika Birliği
BM	:	Birleşmiş Milletler
BMGK	:	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMİHYK	:	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
BMKP	:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
CEDAW	:	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
DPKO	:	Barışı Destekleme Operasyon Birimi
DSÖ	:	Dünya Sağlık Örgütü
MC	:	Milletler Cemiyeti
PBC	:	Barışı İnşa Komisyonu
PBSO	:	Barışı İnşa Destek Ofisi
PRIO	:	Oslo Barış Araştırmaları Enstitüsü
SIPRI	:	Stockholm Barış Araştırmaları Enstitüsü
UNHCR	:	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNICEF	:	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UN WOMEN	:	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi
WFP	:	Dünya Gıda Programı

TABLÖLAR

Tablo 1:	BM Çatışma Önleme Görseli	42
Tablo 2:	Sürdürülebilir Barış ve Toplumsal Cinsiyet İlişki Görseli	57

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
KISALTMALAR	ii
TABLolar	iii
İÇİNDEKİLER	iv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET

1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları	8
1.1. Toplumsal Cinsiyet Rollerini	11
1.2. Toplumsal Cinsiyet Kalıpyargıları ve Cinsiyet Ayrımcılığı	13
1.3. Cinsiyet Rollerini ile ilgili Kuramsal Yaklaşımlar	15
1.3.1. Psikanalitik Kuram	15
1.3.2. Biyolojik ve Sosyobiyolojik Kuram (Evrin Psikolojisi)	16
1.3.3. Sosyal Öğrenme Kuramı	17
1.3.4. Bilişsel Gelişim Kuramı	18
1.3.5. Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı	19
1.3.6. Benlik Sunuşu Kuramı	20
1.3.7. Çok Faktörlü Toplumsal Cinsiyet Kimliği Kuramı	20
1.3.8. Sosyal Baskınlık Kuramı	21
1.3.9. Sosyal Rol Kuramı	22

İKİNCİ BÖLÜM

BARIŞ KAVRAMINA VE BARIŞ ÇALIŞMALARINA BAKIŞ

2.1. Barışın Kavramsallaştırılması	24
2.2. Barış Çalışmaları	27

2.3. Sürdürülebilir Barış Fikri	32
2.4. Birleşmiş Milletler ve Barış Çabaları	35
2.4.1. Birleşmiş Milletlerin Yapısı ve Uluslararası Barış	36
2.4.2. BM'nin Barış Operasyonları	40
2.4.2.1 Çatışmanın Önlenmesi	42
2.4.2.2 Barışı Yapma	43
2.4.2.3 Barışı Zorlama	44
2.4.2.4 Barışı Koruma	44
2.4.2.5 Barış İnşası	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BARIŞI İNŞA FAALİYETLERİ

3.1. Barış ve Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları	49
3.2. Toplumsal Cinsiyetin Artan Önemi	51
3.2.1. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi	58
3.2.2. Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı .	60
3.2.3. 1325 Sayılı Kadınlar, Barış ve Güvenlik Konulu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı	61
3.2.4 Birleşmiş Milletler Destek Kararları	64
SONUÇ	69
KAYNAKÇA	74
ÖZET	88
ABTSRACT	89

BM BARIŞI İNŞA FAALİYETLERİNDE

TOPLUMSAL CİNSİYETİN ROLÜ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR BARIŞA KATKISI

GİRİŞ

Kadınların barış inşasına katılımının güçlendirilmesi, Birleşmiş Milletler (BM)'in öncelikli gündem maddelerinden biridir. BM Genel Sekreterinin 2010 tarihinde yayımladığı Kadınların Barış İnşasına Katılımı raporunda belirtildiği gibi, kadınlar uzun süreli barışın üç ayağını desteklemede çok önemli bir ortaktır: ekonomik iyileŐme, sosyal uyum ve politik meŐruiyet (BM, 2010). BM Genel Sekreteri tarafından 2010 yılında yayımlanan bu raporun öncesinde, BM Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) 1325 (2000) sayılı kararı, kadınların barış sürecinin sağlanmasında önemini vurgulayarak kadın ve barış sürecine yönelik faaliyetlerin tanımlanmasında bir dönüm noktası olmuştur. Bu karar, yaşanan silahlı çatışmaların kadınlar üzerindeki orantısız ve benzersiz etkisini tanıyan ilk karar olmasının yanı sıra kadınların çatışmayı önleme, barışı koruma, çatışmayı çözme ve barış inşasına katkılarının olması gerektiğini kabul etmiş ve aktif temsilciler olarak eşit ve tam katılımlarının önemini vurgulamıştır.

BM tarafından, 1325 (2000) sayılı karardan sonra kadın, barış ve güvenlik ilişkisinin önemine ilişkin başta 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013), 2122 (2013), ve 2242 (2015) olmak üzere pek çok karar kabul edildi. Söz konusu kararlar genel olarak kadınların liderliğinin ve çatışmaların önlenmesinde ve çözümlenmesindeki rolü; kadınların, barış ve güvenlik görevlerinin uygulanmasında ve bu konularda standartların geliştirilmesinde teşvik edilmesi; kadınlar konusunda barış operasyonlarında görevli personele cinsiyet eşitliği konularında eğitim verilmesi ve sivil toplumla barış operasyonlarında cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesine yönelik ortaklıklar geliştirilmesi konularında alınmıştır.

Ancak BMGK tarafından alınan bu kararlar, çok daha önceden BM tarafından kadın haklarına ve toplumsal cinsiyete ilişkin geliştiren ve 1979 yılında imzalanan “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women – CEDAW*)”nden güç almaktadır. BM nezdinde 1979 yılında CEDAW ile başlayan ve 2000’li yıllarda görünürlüğü artan barış ve toplumsal cinsiyet arasındaki bağ yine BM’nin ortaya koyduğu zeminde şekillenmektedir.

Başta BM Barışı İnşa Destek Ofisi olmak üzere (*The UN Peacebuilding Support Office-PBSO*), BM’nin Barış Operasyonları Birimi ve Operasyonel Destek Bölümleri, BM Barış Gücü’nde cinsiyet eşitliğinin güçlendirilmesi, kadınların barış güçlerine katılım mekanizmalarının güçlendirilmesi ve barışı koruma operasyonlarında toplumsal cinsiyete duyarlılığını artırılması için sivil, polis ve askeri tüm personelin bilinçlendirilmesi konularında çalışmalar yürütmektedir. Öte yandan, kadınların özellikle barışı inşa faaliyetlerindeki potansiyel katkıları halen görmezden gelinmekte ve kadınların resmi görevlere ve görüşmelere katılımları düşük kalmaktadır (Diaz, 2010: 1). Bu kapsamda değerlendirildiğinde kadınların barışın sağlanması süreçlerine aktif katkılarının sadece barışın sağlanmasına değil, sürdürülebilirliğine de etkilerinin ne yönde olacağı ayrı bir önem kazanmaktadır. Kadınların sürdürülebilir barışın sağlanmasındaki katkılarını dikkate almak ise barışın sağlanmasında toplumsal cinsiyete duyarlı olmayı gerektirmektedir.

Esasında BM’nin kadınların barışın sağlanmasındaki rolüne ilişkin girişimleri, kadın ve barış ilişkisi üzerinden devam eden tartışmaların bir uzantısıdır. Barış operasyonlarının, özellikle barışı inşa faaliyetlerinin temel meselesi sürdürülebilir barışın sağlanmasıdır. Sürdürülebilir barış, çatışmanın taraflarını tekrar çatışmadan alıkoyacak iktisadi, siyasi, toplumsal, kültürel, teknolojik ve ekolojik bir ortamın tasarlanmasını ve bu ortama tüm toplumun dahil edilmesini içerir. Kapsamlı bir anlayışı

da gerektiren bu sürecin en etkin şekilde tasarlanması ve yürütülmesi barışı inşa operasyonlarının sürdürülebilirlik hedefindeki başarısını belirler.

Bir tarafta kadınları sürdürülebilir barışı sağlamada aracı olarak gören ve “kadınlar sürdürülebilir barış için ne yapabilir diyenler” varken, bir tarafta kadınları anne ve bakım sağlayıcı gibi tanımların içine sıkıştıran ve barışın sağlanmasında daha geniş bir rol verilmesine gerek görmeyenler vardır (Puechguirbal, 2010: 177). Dolayısıyla kadınların sürdürülebilir barışın sağlanmasında rollerini tartışma, toplumsal cinsiyet tartışmalarını da içine alan geniş bir perspektifte ele alınması gereken bir konu haline gelmektedir. Toplumsal cinsiyet, barışı inşa faaliyetlerinde sürdürülebilir barış için çaba harcanırken hem tüm toplumun sürece dâhil edilmesi hem de kapsamlı bir yaklaşım geliştirilmesi için gerekli anahtar kavramdır. Bununla birlikte toplumsal cinsiyetin ne şekilde ele alındığı ve nasıl tanımlandığı da sürdürülebilir barış için önemlidir. Toplumsal cinsiyeti literatürde psikolojik, fizyolojik, benlik, sosyal rol gibi farklı noktalardan ele alan yaklaşımlar, sürdürülebilir barış konsepti içerisinde de toplumsal cinsiyet rollerinin yerini ve öneminin farklı tanımlanmasına neden olabilmektedir.

Bu noktadan hareketle çalışma kapsamında, barışı inşa faaliyetlerinin hedefi olan sürdürülebilir barışın tesisinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin rolünün BM tarafından nasıl tanımlandığı sorusunun cevabı aranacaktır. Çünkü barışı inşa faaliyetlerinin tasarlanması ve yürütülmesinde etkin aktör olan BM'nin, aynı zamanda toplumsal cinsiyet tartışmalarını da içine alacak şekilde sürdürülebilir barışa yönelik bir söylem geliştirmeye çalıştığı görülmektedir. BM'nin barışı inşa faaliyetleri ekseninde toplumsal cinsiyetin önemine yönelik söylemlerini hangi kavramlara odaklı, nasıl bir tarihsel süreç içerisinde ve nasıl geliştirdiğinin anlaşılması, barışı inşa faaliyetlerindeki sürdürülebilir barış konseptinin içerisinde toplumsal cinsiyetin hangi anlayış ile ele alınacağını göstermesi açısından bir gerekliliktir.

Bu noktada çalışmaya ilişkin birtakım sınırlılıklar konulmuştur. Barışı inşa faaliyetleri Avrupa Birliği (AB) ve Afrika Birliği (AU) gibi diğer uluslararası veya bölgesel örgütler ile bölgesel koalisyonlar tarafından da yürütülen faaliyetlerdir. Ancak bu çalışma içinde, sadece BM tarafından yürütülen barışı inşa faaliyetleri ve BM'nin bu konudaki yaklaşımı ele alınmaya çalışılacaktır. Bunun en önemli nedeni BM'nin en büyük uluslararası örgüt olarak dünyanın her yerinde bu operasyonları hukuki ve meşru bir BMGK kararı ile yürütme olanağına sahip olmasıdır. Bunun bir sonucu olarak da BM, barış operasyonlarının farklı çeşitleri üzerinde son derece geniş bir tecrübeye sahiptir. BM, 1948 yılından bu yana 71 operasyon yürütmüştür. Mevcut durumda ise 14 operasyonda 98.000'den fazla personel ile Afrika, Avrupa ve Asya kıtalarında operasyonlarına devam etmektedir (UN Peacekeeping, 2019). BM'nin sahip olduğu bu tecrübe aynı zamanda BM'yi tüm üye ülkeler için ortak bir tecrübe paylaşım platformu haline getirmekte ve BM'yi barış operasyonlarında edinilen tecrübeler ile birlikte daha etkin bir operasyon anlayışı geliştirmeye zorlamaktadır. Toplumsal cinsiyet ile barış ve güvenlik arasındaki ilişkinin kurumsal seviyede geliştirilmesine yönelik çalışmaları nedeniyle BM her geçen yıl üye devletlerde bilinç ve farkındalık yaratmak üzere yeni çalışmalar yapmaktadır.

Çalışma kapsamında barış operasyonlarından özellikle barışı inşa faaliyetlerine ve BM tarafından bunlara ilişkin yayımlanan belgelere yoğunlaşmıştır. Çünkü diğer barış operasyonları olan barışı yapma, barışı koruma ve barışı zorlama, çatışmaların zorla veya tarafların rızası ile askeri veya diplomatik yollarla durulmasını ve ateşkesin acil olarak tesisine yönelik faaliyetlerdir. Barışı inşa faaliyetleri ise sürdürülebilir barışın tesisi için askeri, sivil ve politik unsurların uzun süreli faaliyetlerini içerisine almaktadır. Bu nedenle, özellikle sürdürülebilir barışın sağlanmasında toplumsal cinsiyetin rolünün anlaşılması için bakılacak en uygun ve kapsamlı barış operasyonu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmada konulan bir diğer sınırlılık ise çalışma kapsamında ele alınacak BM belgelerine ilişkindir. BM'nin içerisinde Barışı Destekleme Operasyon Birimi (*Department of Peace Keeping Operations-DPKO*), Barışı İnşa Komisyonu (*The Peacebuilding Commission-PBC*), Barışı İnşa Destek Ofisi (*The Peacebuilding Support Office - PBSO*) başta olmak üzere barışı inşa faaliyetlerinin icrasına ve geliştirilmesine yönelik pek çok yapı bulunmaktadır. Barışı inşa operasyonlarının yanı sıra BM nezdinde BM Kalkınma Programı (BMKP) (*UN Development Programme - UNDP*) ve “BM Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi” başta olmak üzere toplumsal cinsiyette eşitliğin yaşamın her alanında sağlanmasına yönelik çalışan güçlü bir yapılanma da söz konusudur. Söz konusu organlar, barışı inşa faaliyetlerinde ve toplumsal cinsiyetin sağlanmasına yönelik geniş kapsamlı çalışmalar yürütmekte, önemli raporlar ve diğer dokümanları hazırlamaktadırlar. Bununla birlikte, BM organları tarafından yapılan bu çalışmaların uluslararası gündemi değiştirecek nitelikte olabilmelerinin en etkin yolu bu raporları dikkate alarak hazırlanan BMGK kararlarıdır. Bu nedenle, BM'nin altı organından biri olan ve uluslararası sistemde hukuki ve meşru bir niteliği olan BMGK kararlarına odaklanılacaktır.

Bu kapsamda tezin anahtar kavramları ile ilgili alanyazın taraması yapılmıştır. Yapılan alanyazın taramasıyla, ilk aşamada toplumsal cinsiyet ile ne kastedildiğine, toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıpyargılarına bakılmış ve daha sonra toplumsal cinsiyet kavramından ne anlaşıldığı, herkesin üzerinde uzlaştığı bir tanım olup olmadığı, toplumsal cinsiyet kuramlarına bakılarak anlaşılmaya çalışılmıştır. Toplumsal cinsiyet teriminden farklı kuramlar ve anlayışlar başka anlamları çıkarsa da üzerinde uzlaşılan olgu, eşitsizliğin var olduğu ve aşılması gerektiğidir. Toplumsal cinsiyetin anahtar kavram olarak seçilmesinde diğer bir amaç da barışı inşa faaliyetlerinde kadının ve erkeğin durduğu (ve/veya durması gereken) yere bakmadan önce genel olarak toplumda durduğu yeri görmeye çalışmaktır. Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kuramsal bir

çerçeve bu bölümde ortaya konularak toplumsal cinsiyetin kavramsal olarak anlaşılmasını güçlendirmek amaçlanmıştır. Bununla birlikte, bu bölümde toplumsal cinsiyete ilişkin ortaya konulmaya çalışılan kavramsal ve kuramsal çerçeve ile BM'nin toplumsal cinsiyet ve sürdürülebilir barış arasındaki ilişkiyi kurgularken hangi bakış açısıyla baktığını anlamaya imkân verecek alt yapı gösterilmeye çalışılmıştır. Barış operasyonları özelinde değil de toplumsal hayatın genelinde ihtiyaç duyulan “toplumsal cinsiyete duyarlı olunması” meselesi bu bölümdeki kuramsal çerçevede ortaya konmuştur.

İkinci bölümde ise öncelikle barış kavramının nasıl tanımlandığına, barış çalışmalarının varoluş sürecine, nasıl geliştiğine ve sürdürülebilir barış fikrine nasıl ulaşıldığına tarihsel bağlamın ve başat fikir akımlarının içinde kalınarak bakılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde özellikle BM fikrinin ilk tohumu olduğu düşünülen Kant'ın “ebedi barış” fikri ve bunu sağlayabileceğine inandığı federatif yapının temelleri netleştirilmeye çalışılmıştır. Sürdürülebilir barışın kavramsal çerçevesinin açık bir şekilde ortaya konulmaya çalışıldığı bu bölüm toplumsal cinsiyet ile sürdürülebilir barış arasındaki ilişkinin kurgulanabilmesi açısından tamamlayıcı niteliktedir. Bölümün devamında sürdürülebilir barışın günümüzde barış misyonları ile en önemli taşıyıcısı olan BM ve barış operasyonları ele alınmıştır. Özellikle barış operasyonlarının en genci olan barışı inşa faaliyetlerinin diğer operasyonlardan ayrılan yönlerine ve uygulanış şekline bakmadan sürdürülebilir barışla olan ilişkisine bakmak mümkün görünmemektedir.

Üçüncü bölümde ise BM'nin toplumsal cinsiyet eşitliği adına giriştiği çaba, yayımlanan belgeler üzerinden söylem analizi ile görülmeye çalışılmıştır. Bu bölümde, BM'nin kadın haklarına ilişkin yayımladığı ve dünyada bir ilk olan CEDAW Sözleşmesi'nden günümüze kadar barışı inşa faaliyetlerinde toplumsal cinsiyeti ele alan önemli BMGK kararları ve BM'nin ilgili birimlerinin raporlarına odaklanılmıştır.

BM'nin ilgili dokümanları üzerinden, BM'nin toplumsal cinsiyetin sürdürülebilir barışın sağlanmasındaki önemine ilişkin geliştirdiği yaklaşımın anlaşılmasının yanı sıra toplumsal cinsiyete duyarlı barışı inşa faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik çabaların da ne ölçüde geliştirildiğinin anlaşılması amaçlanmıştır.

Sonuç olarak, barışı inşa faaliyetlerinin bir bütün olarak amacına ulaşabilmesi ve barışın sürdürülebilir olması için her alanda eşitlik ve adalet arayışının ve çabasının olması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bir inşa süreci olarak adlandırılabilir bu süreç, barışın sürdürülebilir olmasının en temel koşullarından biridir. BM tarafından bu konuda yayımlanan belgeler bu anlayışın geliştirilmeye çalışıldığını ancak toplumsal cinsiyete duyarlı barışı inşa faaliyetlerinin kavramsal düzeyde sınırlarının çizilmesinde zorlanıldığı görülmektedir. Bunun en temel nedeni olarak toplumsal cinsiyet kavramının üzerinde gelişen ortak anlayışın, toplumsal cinsiyet farklılıklarının nedenlerine ilişkin gelişmemiş olması olduğu değerlendirilebilir. Bunun bir sonucu olarak da BM'nin söylemlerinde sürdürülebilir barışın sağlanmasında temel araç olan toplumsal cinsiyete duyarlı bir anlayışı geliştirmeye çalıştığı, ancak bunun toplumsal cinsiyette eşitlik üzerinden olabileceğine yönelik bir yaklaşımın geliştirilemediği görülmektedir. Yine de BM tarafından barışı inşa faaliyetlerinde edinilen tecrübeler ve toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşımın geliştirilmesine yönelik sahip olunan motivasyon, bu konudaki kavramsal ve kuramsal bütünlüğün de sağlanabileceğini göstermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET

Barış operasyonlarında ve operasyon sonrasındaki dönemlerde kadının varlığına, bu dönemlerde toplumsal cinsiyet farkındalığının ne durumda olduğuna bakabilmek ve yeni bir yön çizebilmek için öncelikle ‘toplumsal cinsiyet’ kavramının ne olduğunun anlaşılması ve toplumsal cinsiyet kuramlarının neler söylediğine bakılması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyetin tanımlanmasında ve rollerine ilişkin kuramların ortaya koydukları farklı yaklaşımlara rağmen, toplumsal cinsiyete duyarlılık üzerinde bir uzlaşma sağlanmıştır. Toplumsal cinsiyete duyarlılık ise toplumsal cinsiyete ilişkin farklı kuramsal perspektiflere rağmen, toplumsal cinsiyet ile sürdürülebilir barış arasındaki ilişkiye yönelik kavramsal bir zemin elde edilmesine imkân sağlamaktadır.

Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde öncelikle toplumsal cinsiyet kavramı ele alınacak, devamında ise toplumsal cinsiyet kuramlarına değinilerek toplumsal cinsiyete duyarlı barışı inşa faaliyetlerine kavramsal ve kuramsal alt yapı oluşturulacaktır.

1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları

Kavramların içeriğine ilişkin yaklaşımı derinleştirmek için kavramların tarihine bakarak yola çıkmak gereklidir. 2000’li yılların başına kadar çok kullanılmayan, bu bakımdan Avrupa’ya geç ulaştığı düşünülen “toplumsal cinsiyet” terimi, 1968 yılında, psikiyatri ve psikanaliz alanında Robert Stoller’ın “Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet” adlı eserinde Freud’a meydan okuduğu kuramını ortaya koyması ile ilk kez telaffuz edilmiştir. 1972’de sosyoloji alanında çalışan Ann Oakley’in “Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum” eserinde kullanılmasıyla yaygınlık kazanmıştır. Daha sonra ise diğer pek çok kavramda olduğu gibi, toplumsal cinsiyet terimi de tarihsel, coğrafi, bilimsel bağlamlara göre başka disiplinlere ithal edilmiş, kullanılmış ve bazen içeriği

değiştirilmiştir. (Lett, 2012: 390). Oakley, 1972 yılında yayımlanan kitabında söz konusu ayrımı vurgular ve cinsiyetin, biyolojik bir ayrımı anlatırken, toplumsal cinsiyetin toplumsal bağlamda ayırım olduğunu ifade eder. Diğer bir deyişle, toplumsal cinsiyet, insanların biriyle etkileşimleri yoluyla sosyal olarak yarattığı bir kavramdır (Blackstone, 2003: 335). Kadın ve erkek arasındaki farkın biyolojik kökene dayanmadığı dolayısıyla cinsiyet ve toplumsal cinsiyet olarak bir ayırımın olduğu ifade edilse bile bu iki kavramı birbirinden tamamen ayırmak da olanaklı değildir (Giddens, 2010: 97).

Bununla birlikte Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) (*World Health Organization: WHO*)'nün yaptığı tanım, cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki farkı çizmeye yöneliktir. DSÖ'ye göre 'cinsiyet' ile biyolojik ve fizyolojik özellikler kastedilirken, 'Toplumsal cinsiyet' ile toplumun belirlediği, kadın ve erkek için uygun bulunduğu nitelik ve davranışlar kastedilmektedir. Kısaca, 'erkek' ve 'kadın' cinsiyet kategorileriyle 'erkeklik' ve 'kadınlık' toplumsal cinsiyet kategorileridir (DSÖ, 2019). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki bu ayırma dikkat edilmemesi, toplumsal cinsiyetin de kavramsal olarak anlaşılmasına engel olabilmektedir. Toplumsal cinsiyetin kavramsal olarak netleştirilmesi, anlaşılmasına ve cinsiyet kategorilerinden daha net bir şekilde ayrılmasına imkân sağlayacaktır.

Bu noktadan hareketle ele alındığında görülmektedir ki tüm toplumlar, tarihi akışta doğal olanın üstüne kültürel öğeleri katmalarıyla, üretmeleriyle biçimlenir. Üretilmiş ürünlerden biri olan toplumsal cinsiyet, insan vücuduna bazı anlamları yükleyerek onu tanımlamakta ve belirli rollerle ilişkilendirmektedir (Bingöl, 2014: 108). Başka bir deyişle, cinsiyet, kadın ya da erkek olmaya biyolojik açıdan bakmak ya da toplumsal ve kültürel anlamlar yüklemektir (Dökmen, 2010: 18). Kısaca toplumsal cinsiyet, kişilerin biyolojik cinsiyetleri dolayısıyla toplumun onlara yüklediği görev, hareket biçimi ve hareket tarzıdır (Soy, 2017: 3). Giddens, "bireyin biyolojik

cinsiyetinin doğrudan bir sonucu olmak zorunda değildir” diyerek toplumsal cinsiyetin anlamına ilişkin net bir anlayış ortaya koymuştur (2012: 505). Bu noktadan hareketle de toplumsal cinsiyet, Bingöl’ün ifadesi ile “bireyi kadınsı ya da erkeksi olarak karakterize eden psikososyal özellikler” şeklinde tanımlanabilir (2014:109). Ancak tüm bu tanımlar toplumsal cinsiyetin ne olduğunun tam olarak anlaşılması için yeterli değildir. Bunun en önemli nedeni ise toplumsal cinsiyetin bir tanımlama meselesi olmakla birlikte bir anlayış meselesi de olmasıdır.

Cinsiyet, doğa tarafından belirlenirken toplumsal cinsiyet kültürel belirlendiği için bu kimlik ile ilgili fikirler ve tutum çocukluk çağında oluşmaktadır. Esasında toplumsal cinsiyete duyarlı bakış açısıyla toplumda kadına verilen sorumluluklara bakıldığında, kadının algılanışıyla ve ondan neler beklendiği ile ilgili bir durum olduğu görülmektedir. Kavram, kişinin kültürel, toplumsal rol, tanımlanma ve bu rol ve tanımların temsili yerine kullanılmaktadır (Alisbah Tuskan, 2011: 85). Kültür ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiye yapılan vurgu, toplumsal cinsiyetin evrensel olduğu kadar yerel bir kavrayış ve anlayış da gerektirdiğini göstermektedir. Öte yandan fiziksel farklılıkları ve buna dair gözlemler, kültürün cinslerden farklı şeyler beklemesi sonucunu doğurmaktadır, kısaca biyolojik cinsiyeti de kapsamaktadır bu kültürel yapılandırma (Dökmen, 2010: 20). Biyolojik cinsiyet ile doğal veya doğru olmayan kişilik özellikleri arasında kurulan varsayımsal kurgu, toplumun kurgusudur. Bunun sonucunda toplumsal cinsiyete yönelik tartışmalar ister kavramsal ister kuramsal olsun kültür kavramına da bakmayı gerektirir.

Dolayısıyla toplumsal cinsiyeti anlayabilmek için biyolojik temelleri de içeren kültürel yapılandırmaları iyi analiz etmek gerekir. Bu analiz işlemi kadın veya erkek olma durumuna yönelik anlayış, yaşayış, düzenleniş konularında kültürel bir bakış açısına sahip olmayı gerektirir (Titley, 2014: 28). Netice itibarıyla kişi içinde yaşadığı toplumun değer yargılarından etkilenmektedir. Bu nedenle bireyler toplumda normal

görülen davranışlara ve toplumun değer yargılarına uymaya eğilimlidirler. Bu eğilim her türlü günlük hayat rutinlerinde görülebilmektedir. Bireyler, günlük rutinlerin sonunda toplumsal cinsiyet kalıplarına uygun yaşayış tarzı benimsemektedirler (Soy, 2017: 4). Bunun sonucunda ise toplumsal cinsiyet öğeleri toplumda derinlemesine yer etmektedir; ancak bu, bireylerin sadece toplumsal cinsiyet rollerine göre eyledikleri veya toplumsal etkiler karşısında güçlü olamadıkları anlamına gelmemektedir. Sadece alışılmış erkekliğe ve kadınlığa yönelik simgelerin büyük kısmının toplumda günlük hayatta oluşturulduğu anlamına gelmektedir.

Bu anlam, insanların oluşturulan bu simgeleri doğal ve önemsiz görmesi ile güçlenmektedir (Tittley, 2014: 29). Ancak toplumsal cinsiyeti kavram olarak anlamak için kavramın toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıpları gibi diğer kavramlarla olan ilişkisine bakmakta ve toplumsal cinsiyet kavramının merkezinde yer aldığı kuramları ele almakta fayda vardır.

1.1. Toplumsal Cinsiyet Roller

“Toplumsal cinsiyet rolleri”, genel olarak toplumun belirlediği cinsiyet farklılıklarını (cinsiyet kalıp yargıları) yansıtmakta kullanılır. Bu rollerinin daha özel anlamına indiğimizde ise kadınların ve erkeklerin bağlantılı olduğu geleneksel rolleri anlatmaktadır. Dökmen, bu rolleri “toplumun tanımladığı ve bireylerin yerine getirmelerini beklediği cinsiyetle ilişkili bir grup beklenti” şeklinde tanımlar (2010: 29). Dökmen’in tanımında yer verdiği beklentinin ne olduğunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Beklentilerin ne olduğu konusunda Saraç, erkeğe uygun olduğu farz edilen davranışların “erkeksi”, kadına uygun olduğu düşünülenlerin ise “kadınsı” olarak adlandırıldığı bir toplumsal düzene işaret eder (2013: 27).

Bu noktada roller üzerinden toplumsal cinsiyet ile biyolojik cinsiyet arasındaki farkı tekrar etmekte fayda bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet, sosyal ve kültürel

birikimle oluşturulmuş olması bakımından biyolojik cinsiyetten ayrılmaktadır. Ancak daha da önemlisi toplumsal cinsiyette rollerin sınırlarını belirleyen cinsiyete ilişkin değer yargıları, yaşanan coğrafya gibi kültür ile de yakın ilişki içerisindeki diğer unsurlardır (Soy, 2017: 7). Kadın ve erkeğin toplum içindeki rollerini oluşturan, onları yönlendiren, şekillendiren ve denetleyen değer yargılarının toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki etkisi ayrıca ele alınmalıdır. Bu yargılar, aynı zamanda kadın ve erkeğe sorumluluklarını belirten rollerdir. Bu roller, “toplumun tanımladığı ve bireylerden yerine getirilmesini beklediği birtakım beklentiler” olarak tanımlanabilir. Sonucunda ise bireyin toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranması beklenmektedir (Saraç, 2013: 27). Toplumun toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin beklentilerinin ne zaman ve ne şekilde başladığı ve karşılanmadığı durumlarda sonuçlarının neler olduğu gibi sorulara verilecek cevaplar toplumsal cinsiyet rollerinin derinlemesine anlaşılmasına izin verecektir.

Cinsiyet rolleri, bebeklikte şekillenmeye başlayan, okul-iş yaşamı ve kanunlarla pekişen, öğrenilen ve daha sonra değişmez yargılara dönüşen kalıplardır. Diğer bir deyişle, doğuştan gelen biyolojik cinsiyet, yetiştirilirken, toplumsallaşma süreci ile toplumun cinsiyetlere yönelik beklediği rollere evrilmektedir (Saraç, 2013: 28). Zamanla ve toplumun beklentileri ile şekillenen bu roller aslında bir öğrenme sürecinin sonucudur. Polat’a göre kişinin cinsiyetine uygun rolleri edinmesi “rolün öğrenilmesi”, “toplumsallaşma” ve “içselleştirme” olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır. Böylece çocuk önce cinsiyetine bağlı olarak nasıl davranması gerektiğini öğrenir, sonra öğrendiği rolleri toplumsal normlara uygun olarak davranışlarına yansıtır, en son olarak da bu rolleri kendi karakterinin bir parçası haline getirir ve duygu, düşünce ve davranışlarını bu yönde oluşturur (Polat, 2017: 57). Ancak kişinin bunlara karşı çıkması veya beklenenin gerçekleştirilmemesi toplumla bireyi karşı karşıya getirebilir. Bu

durumlar da toplumsal cinsiyet rollerine uyulması konusunda bireye yönelen en temel baskı unsurudur.

1.2. Toplumsal Cinsiyet Kalıpyargıları ve Cinsiyet Ayrımcılığı

Toplumsal cinsiyet kalıpyargıları, toplumun, kadından ve erkekten göstermesi beklenen özelliklerdir (Saraç, 2013). Toplum, bireylere farklı roller öğretmekte, insanların buna uygun yaşamasını beklemektedir. Diğer her rol gibi cinsiyet rolleri de toplum içinde kazanılmaktadır. Çocuklukta öğrenilmeye başlanılan bu rollerden cinsiyete ilişkin olan kalıpyargılar, kadın ve erkeğe karşı bazı önyargılar geliştirmeye neden olur. Bu kalıpyargılar, toplumda kadın ve erkek arasında eşitsizliğe sebep olan en güçlü önyargılardandır. Kalıpyargılar önyargılara neden olur ve ayrımcılık bu şekilde ortaya çıkar (Saraç, 2013: 28).

Kadın “daha hassas, fiziksel olarak daha dayanıksız ve zor/rekabet gerektiren işlerden uzak durması gereken” olarak algılandığı sürece erkeğe oranla zayıf ve ona bağımlı, korunması ve kollanması gereken olarak algılanmakta, sosyal yaşantıdan eğitime kadar yaşamın her anında arka planda kalmaktadır. Toplumsal cinsiyet alanında yapılan araştırmalar, bu kalıpyargıların daha çok kadınları olumsuz etkilediğini, kadınları ikinci plana ittiğini ve bu konumu pekiştirdiğini vurgulamaktadır. Bu durum toplumsal cinsiyete bağlı ayrımcılığı her seferinde yeniden üretmektedir (Saraç, 2013: 28). Diğer bir ifade ile bu durum, toplumsal cinsiyet konusunda kadınlara yönelik olumsuz durumun yeniden üretilmesi ve nesilden nesile aktarılması anlamına gelmektedir.

Bu kalıp yargıların sonucu olarak kadınların erkeklere oranla daha güçsüz ve kıymetsiz görülmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliği denilen eşitsizliğe neden olmakta, bu eşitsizliğe neden olan geleneksel bakış açısı örneğinin kız çocuklarının okuma imkânlarını

kısıtlamakta, kadınlar aile içindeki sosyal haklarda ve iş kurma gibi yaşamsal durumlarda erkekler ile eşit olamamaktadır (Alisbah Tuskan, 2012: 446).

Toplumsal cinsiyet ayrımındaki genelgeçer göstergelerde kadına yönelik yaptırımlar da görülmektedir. Toplumsal olarak oluşturulmuş ayrımcılıkla kadına hep pasiflik, sakınma, korunma ve savunma üzerine roller biçilmiştir (Acar Savran, 2009: 269). Ayrıca bu ayrımcılığı yaşayan kadınlar, hukuki, siyasi, ekonomik ve sosyal haklara ve kaynaklara sahip olmada ve bu hakları ve kaynakları kullanmada da eşitsizliğe uğramaktadır (Üner, 2008: 8).

Cinsiyet ayrımcılığının temelinde yer alan cinsiyet kalıp yargıları toplumsal hayatın her alanında kadının rolünün olumsuz bir yapıda biçimlenmesine neden olmaktadır. Bu nedenle, toplumsal cinsiyetin tanımlanmasında kalıpyargılar ve onun bir uzantısı olan ayrımcılık toplumsal cinsiyet ile birlikte ele alınmalıdır.

Bu tartışmalar, toplumsal cinsiyet eşitliği ya da toplumsal cinsiyete duyarlılık kavramsallaştırmasından ayrı ele alınmamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği, tanımlanmasına ilişkin tartışmalara rağmen cinsiyetlerin eşitliği olarak da bilinir; ekonomik katılım ve karar alma dahil olmak üzere cinsiyetten bağımsız olarak kaynaklara ve fırsatlara eşit erişim kolaylığı durum olarak ele alınabilir (Verloo ve Lombardo, 2007: 20-24). Bu kapsamda da cinsiyete bakılmaksızın farklı davranış, özlem ve ihtiyaçlara eşit değer verme durumu olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet eşitliği, sürdürülebilir kalkınmayla iç içedir ve herkes için insan haklarının gerçekleşmesi adına hayati öneme sahiptir (BMKP, 2018). Toplumsal cinsiyet eşitliğinin genel amacı, kadın ve erkeklerin hayatın her alanında aynı fırsatlara, haklara ve yükümlülöklere sahip oldukları bir toplumdur. Toplumsal cinsiyete duyarlılık, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramsallaştırması üzerinde yükselmekle beraber daha çok toplumsal alanda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına ilişkin bir uygulama hedefi olarak literatürde kullanılmaktadır.

1.3. Cinsiyet Rollerine İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar

Toplumsal cinsiyet kuramları, kadın ile erkeğe yüklenen cinsiyet rollerinin neden farklı tanımlandıklarına ilişkin nedenleri açıklamaya çalışmaktadır. Bazı kuramlar toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin psikolojik ve fizyolojik faktörler gibi bireyler üzerinden toplumsal cinsiyet rollerini ve farklılıklarını açıklamaya çalışırken, bazı kuramlar ise toplumsal yapı üzerinden meseleyi ele almışlardır. Toplumsal cinsiyet kavramının ve toplumsal cinsiyete duyarlılığın anlaşılması için bu kuramları kısaca ele almakta fayda vardır.

1.3.1 Psikanalitik Kuram

Psikanalitik yaklaşım, psikanalizin kurucusu Sigmund Freud'un (1856-1939), libido kavramlaştırmasına ve psikoseksüel gelişim dönemlerinin anlaşılmasına yönelik görüşlerine dayanan, toplumsal cinsiyet gelişimine yönelik ilk kuramsal açıklamalardandır.

Bebekler, yoğun cinsel ve agresif arzuların güdülediği saf biyolojik canlılar olarak doğar. Gelişimin asıl görevi bu arzuları değiştirmek ve libido olarak bilinen psikolojik enerjiyi kültürel olarak daha uygun hallerde dönüştürmektir (Golombok ve Fivush, 2010: 56). Bu temelden yola çıkan psikanalitik kuram, “özdeşleşme” ve “içselleştirme” tarzı bilinçaltı süreçlerini vurgular ve toplumsal cinsiyete uygun davranmanın, çocuğun kız çocuksa anne ile, oğlan çocuksa babayla kurduğu özdeşim süreci ile bağlantılı olduğunu iddia etmektedir. Eğer çocuk karşı cinsiyetten ebeveyn ile özdeşim kurarsa, karşı cinsiyete uygun davranışlarda bulunacaktır. Freud'a göre çocuk kendi cinsiyetinden ebeveyn ile özdeşim kurma yoluyla o özellikleri benimser, oğlan çocukları nasıl erkek olunacağını, kız çocuklar ise nasıl kadın olunacağını öğrenirler (Pehlivan, 2016: 16-17). Psikanalitik kuramların, kadın ve erkek davranışlarını yorumlarken “kadındaki penis kıskançlığı” gibi erkek merkezli bir yaklaşım geliştirdikleri ve erkeklerin toplumsal

cinsiyet rollerini nasıl geliştirdiklerine odaklandıkları söylenbilir. Bu nedenle, psikanalitik kuramların toplumsal cinsiyet rollerini açıklamada etkileri sınırlı olduğunu söylemek mümkündür.

1.3.2 Biyolojik ve Sosyobiyolojik Kuram (Evrim Psikolojisi)

Biyolojik kuramlar, kadın ve erkeklerin davranışlarındaki farklılıkları genel olarak cinsler arasındaki psikolojik ve biyolojik farklılıklarla açıklamaktadır. Bu kuram, insan vücudundaki hormonlar ve önemli gelişim zamanlarında iki cins arasındaki hormon farklılıkları ile ilgilenmektedir (Pehlivan, 2017: 503). Bu temel varsayımdan yola çıkan sosyo-biyolojik kuram, insan zihninin, belirli evrimsel öneme sahip çevresel durumlarla başa çıkmak için özel olarak yapılmış, doğal seleksiyon tarafından özel olarak üretilmiş çok sayıda modül içerdiğini düşünür. Toplumsal cinsiyet kodları da bu modüller dizisinin bir parçasıdır (Dupre, 2001; 9). Dolayısıyla her iki cinsiyet arasındaki farkın kaynağı biyolojik farklılıklardır. Kurama göre biyolojik farklılıklar, kadını ve erkeği sosyal farklılıklara zorlamaktadır.

John Money'nin (1972) teorisine göre, oğlan ve kız çocuklarının sosyal olarak kodlanmaları ve farklı davranışlar geliştirmeleri için farklı biyolojik etkenlerle etkileşime girmeleri gerekmektedir. Çocukların kromozom yapısından, kas yapısına, beslenmeden hormonlara kadar tüm biyolojik özellikleri toplumsal cinsiyetin belirlemede etkendir (McLeod, 2014)

Örneğin annelik içgüdüsünün beyinden veya üreme organlarından kaynaklandığı, daha fazla çaba gerektiren zihinsel eylemlerin merkezi olan beyin bölgesinin kadınlarda daha kıvrımsız ve daha küçük olduğu; ama algılama ve anlamlandırma tarzı basit işlerin yapıldığı beyin bölgesinin kadınlarda erkeklere oranla büyük olduğu, erkeklerin başarılı oldukları konuların onları beyinlerinin yapısı ve hormonları dolayısıyla olduğu gibi bilimsel dayanaktan yoksun açıklamalar, bu kuramcılar tarafından dile getirilmişlerdir

(Pehlivan, 2017: 503). Bu nedenle, biyolojik ve sosyo-biyolojik kuramlarında da psikanalitik kuramlar gibi erkek merkezli bir bakış açısı geliştirdikleri ve toplumsal cinsiyet rollerinin anlaşılmasında kapsayıcı ve derin bir bakışı geliştiremedikleri söylenebilir.

1.3.3 Sosyal Öğrenme Kuramı

Kanadalı psikolog Albert Bandura, 1977 yılında, “sosyal öğrenme kuramı” ve “öz yeterlik kuramı” üzerindeki çalışmalarını ortaya koymuştur (Nabavi, 2012: 5)

Kurama göre öğrenilmiş farklılıklar, kadın ve erkek arasındaki davranışların farklılığının kaynağıdır. Kalıtımsal etkenleri de hesaba katan kuram, insanın daha çocukken çoğunlukla çevresindeki modellere göre cinsiyet yönelimli davranış kazandığını ve bunlarla özdeşim kurduğunu ifade eder. Genel olarak bu kuram, bireyin çocukken cinsiyet rolüne uygun olan ya da olmayan davranışlarını gözlem/örnek alma yoluyla edindiği vurgusunu yapmaktadır (Pehlivan, 2017: 504). Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet rollerinin ediniminde kurama göre en önemli kaynak çevredir.

Sosyal öğrenme kuramına göre toplulukçu kültürler gibi bazı toplumlarda cinsiyet rol davranışları açık ve katıdır. Bu nedenle hangi cinsiyetten olursa olsun farklı bireylerin davranışları birbirine göre tutarlıdır. Bu tutarlılık ve uygun olan davranışın ödüllendirilmesi ise geleneğe dayanan cinsiyet rollerinin nesilden nesile aktarılmasına neden olmaktadır. Bireyselliği daha yüksek olan toplumlarda ise rol beklentileri açık olmadığı ve katılık niteliği taşımadığı için geleneksel bir özellik de taşımamaktadır (Güldü ve Ersoy-Kart, 2009: 104). Kurama göre özellikle toplumsal ödül mekanizması cinsiyet rollerinin aktarımında önemli bir role sahiptir.

Bussey ve Bandura 1999 yılında yayımladıkları makalede ise cinsiyet gelişimi açıklamak için “Sosyal Bilişsel Kuramı”nı ortaya koyarlar. Evrimi inkâr etmeyen yazarlar, insanın evriminin, sabit bir toplumsal cinsiyet farklılaşması türünü dikte

etmekten daha çok çeşitli olasılıklara izin veren bedensel yapılar ve biyolojik potansiyeller sağladığını ifade ederler (Bussey ve Bandura, 1999)

Toplumsal cinsiyet gelişimi onlara göre temel bir konudur; çünkü insanların geliştirdikleri yetenekler, kendilerinin ve diğerlerinin sahip oldukları anlayışlar, karşılaştıkları sosyo-yapısal fırsatlar ve kısıtlamalar, izledikleri sosyal yaşam ve mesleki yollar gibi insan yaşamının en önemli yönlerinden bazıları sosyal-cinsiyet tarafından belirlenir (Bussey ve Bandura, 1999: 676).

1.3.4 Bilişsel Gelişim Kuramı

Ahlak Eğitimi, Nedenleri ve Gelişimi üzerine çalışmalar yapan Lawrence Kohlberg'in "Bilişsel Gelişim Kuramı"na göre insanlar bilişsel anlamda tutarlılık ihtiyacı içindedirler. Toplumun onayladığı özelliklere sahip olmayı keşfedebilmek bu tutarlılığı sürdürmenin ilk yoludur. Kurama göre çocuklar toplumsal cinsiyet kimliğine göre düşünür ve davranır, bu şekilde de cinsel kimlik oluşur. Çocuklar kadınsı veya erkeksi özellikleri bu şekilde tanımlanmayı istedikleri için benimserler (Güldü ve Ersoy Kart, 2009: 105).

Bir şema, çocukların dünyayı ve bu durumda cinsiyetlerini anlamalarını sağlayan, akılda tutulan kavramsal bir kalıptır. Toplumsal cinsiyet şeması modeli, çocukların toplumsal cinsiyetlerine dayalı olarak, toplumun beklediğine uymak için kendi motivasyonlarını kullanarak kendi iç kimliklerini geliştirmelerini önerir. Bununla birlikte, Kohlberg, bu motivasyonun ilk önce bilişsel gelişim aşamalarından geçen çocuğa bağlı olduğunu savunur (akt.Cuncic, 2019)

Bu kurama göre, cinsiyetleri fark etme, zihnin gelişimsel evrelerini takip etmektedir. Çocuklar önce insanların erkek ve kadın olarak ikiye ayrıldığını, sonra kendilerinin hangi gruba dâhil olduklarını, bireyleri birbirinden ayıran özellikleri, son

olarak da cinslerden beklenen davranışların ne olduğunu anlar ve buna göre hareket etmeye başlarlar (Pehlivan, 2017: 504).

1.3.5 Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı

Androjenlik ile toplumsal cinsiyet üzerindeki çalışmalarıyla tanınan Sandra Bem'in ortaya koyduğu kuramdır. "Toplumsal Cinsiyet Şema Kuramı", bilişsel gelişim ile sosyal öğrenme kuramlarının görüşlerinin birleşimidir. Ona göre çocuklar, yaşadıkları kültürden kadın ve erkek rollerini öğrenirler ve davranışlarını kendi kültürlerinin toplumsal cinsiyet kurallarına, sosyal gelişimin ilk aşamalarından itibaren uyum sağlamak için uyarlar. İnsanlar daha çocukken kadınsı ve erkeksi olmak ne demek konusunda fikir geliştirmekte ve bu fikirleri öğrendikleri bilgileri tasniflemek, karar vermek, son aşamada da davranışları düzene sökmek için kullanmaktadır. (Starr ve Zurbriggen, 2016) Bem'e göre, çocuklar kadınlık ve erkeklik tanımlarını öğrenmekle kalmaz, fiziksel farklardan iş bölümüne, kişilik özelliklerinden kullanılan dile kadar her alandan gelen bir toplumsal cinsiyet şemasına göre bilgilerini kodlar ve buna göre hareket eder (Bem (1981) 'den aktaran Dökmen, 2010: 68).

Şema, bireylerin algılarını organize eden, yönlendiren bir bilişsel yapıdır. Bireyler bilgiyi şemaya uygun olarak sınıflandırabilirler Bu işlem sırasında ise toplumsal cinsiyet şemasını kullanan birey, cinsiyetle ilgisiz şeyleri dahi "kadınsı" veya "erkeksi" kategoriyle işleme sokar (Güldü ve Ersoy Kart, 2009: 106). Burada dikkat çeken söz konusu cinsiyet şeması olmadan da çocukların yetiştirilmesinin mümkün olup olmadığı sorusudur. Bireylere toplumsal cinsiyet yerine bireysel farklılıklara yönelik şemalarla eğitim verilirse bunun elde edilebileceğine yönelik fikirler öne sürülmektedir.

Bem'e göre, cinsiyet-şematik insanlar dünyalarını bölmeye ve cinsiyete dayalı davranışlarını düzenlemeye daha yatkındır; oysa cinsiyet şeması olmayan insanlar için cinsiyet görece önemsiz bir kategoridir, bundan dolayıdır ki bilgileri organize etme ya

da cinsiyetini temel alan davranışlarını düzenleme olasılığı daha düşüktür (Starr ve Zurbriggen, 2016).

1.3.6 Benlik Sunuşu Kuramı

Benlik sunuşu kuramı, toplumsal cinsiyetle ilgili davranışların, onların kazanılışıyla ilgili değil gösterilişiyle ilgili olduğunu iddia etmektedir. Benlik sunuşu, kendisi hakkında bazı bilgileri veya kendini başka insanlara aktarmaya çalışma davranışdır. Bu, insan davranışlarında bir motivasyon dizisini ifade eder. Bu motivasyonlar kısmen karardır. Bireylerin eğilimleri bazı durumlarda ortaya çıkar. Özellikle benlik sunuşunun motivasyonu birinin varlığı, bazen birinin var olma ihtimaldir (Baumeisterer ve Hutton, 1987: 71).

Kurama göre, bireyin kişisel seçimleri ve diğer bireylerin davranışları toplumsal cinsiyetle ilgili davranışı belirlemektedir. Kuram, erkek ve kadın davranışlarının biyolojik yapı ve sosyalleşmeye dayalı düzenlemeler içerdiğini inkâr etmemektedir; ancak dışsal nedenlerden daha çok içsel nedenlerin üzerinde durmaktadır (Güldü ve Ersoy-Kart, 2009: 106). Kurama göre, bireyler kendilerini nasıl sunmak isterlerse, toplumsal cinsiyetle ilgili davranışları öyle olacaktır.

1.3.7 Çok Etkenli (Faktörlü) Toplumsal Cinsiyet Kimliği Kuramı

Kaygı ve toplumsal cinsiyet üzerindeki çalışmalarıyla tanınan Janet Taylor Spence, 1993 yılında yazdığı bir makalede, toplumsal cinsiyet özelliklerinin tek veya iki etkenle açıklamanın zor olduğunu vurgulamış ve bunun yerine “çok faktörlü toplumsal cinsiyet kimliği kuramı”nı ortaya koymuştur.

Spence’in “gelişimsel geçmiş” diye tanımladığı, birbiriyle ilişkili farklı faktörlerden oluşan toplumsal cinsiyet kimliği, “cinsel yönelim”, “toplumsal cinsiyete uygun ilgi ve tutumlar”, “benlik kavramı” ve “araçsal kişilik özellikleri” olmak üzere

dört boyutludur. Her birey kendi “cinsiyete uygun niteliklerin olduğu kimlik kümesi”ni inşa etmektedir (Ashmore ve Sewell, 1998: 396).

Kurama göre, bireylerin biyolojik cinsiyetine uygun yanları olduğu gibi karşıt cinsiyet yönelimleri de olabilmektedir. Buna rağmen bireyin benlik kavramı, kendisini biyolojik cinsiyetine uygun olarak tanımlamasına göre oluşmaktadır (Arıcı, 2011: 27).

1.3.8 Sosyal Baskınlık Kuramı

Bu kuram, kültürel ideolojilerden kurumsal ayrımcılığa, toplumsal cinsiyet rollerine ve önyargılara kadar farklı toplumsal örgütlenme seviyelerinde süreçlerin, istikrarlı grup temelli bir eşitsizlik üretmek için birlikte çalıştığını anlatmaktadır (Pratto ve Stewart, 2011: 1). “Sosyal Baskınlık Yönelimi”, aidiyet duygusu geliştirilmiş olunan grubun diğer gruplardan baskın olmasını istemektir (Güldü ve Ersoy Kart, 2009: 107). Bu yönelimin yüksek olduğu bireyler, toplum içinde birtakım grupların doğal olarak daha kuvvetli olduğunu/olması gerektiğini, bazı grupların ise diğerlerine göre daha zayıf/düşük durumlarda olması gerektiğini öne sürmekte ve güçsüz gruplara yönelik tutum ve davranışları olumsuz olmaktadır (Bağcı ve Gürler, 2017: 1169). Ayrıca kurama göre kadınların sosyal baskınlık yöneliminin erkeklerinkine kıyasla daha düşük olacağı öngörülmektedir.

Kurama göre, sosyal baskınlık yönelimi yüksek kişilerdeki “ötekine” yönelik önyargının, “dış gruplara” karşı ayrımcılığı da beraberinde getirmesi muhtemeldir (Okumuşoğlu, 2017: 883). Bu yönelim, ayrıca gruplar arası eşitsizliği ve üst grupların alt gruplar üzerindeki baskınlığını destekleme eğilimidir. Bu kuram, grup içi ilişkileri hiyerarşik sosyal yapılar temelinde inceler ve bu yapılardan baskın ve egemen konumda olan gruplar güç, otorite, iyi eğitim, güzel evler ve kaliteli yaşam olanakları gibi olumlu toplumsal değerlerin büyük bölümüne sahipken, hiyerarşik yapıda altta olan gruplar

eğitimsizlik, sosyal güvence yoksunluğu ve işsizlik gibi olumsuz toplumsal durumlara sahiptir (Hasta ve Karaçanta, 2017: 24).

Kurama göre baskın olanların, kendileri lehine olan ayrımcılık ile haksızlığı ve toplumsal sistem içindeki hiyerarşik yapıların nasıl oluştuğunu ve sürdürüldüğünü meşrulaştırıcı efsanelere gereksinimi olduğu iddia edilmektedir (Okumuşoğlu, 2017: 883).

1.3.9 Sosyal Rol Kuramı

Bu kurama göre, bir toplumun toplumsal cinsiyete göre iş bölümü davranıştaki diğer tüm cinsiyet farklılıklarını tetiklemektedir (Petersen ve Shibley Hyde, 2014: 43). Kadın ve erkeğe toplum içinde farklı konumlar verildiğini iddia eden Eagly, bunun hiyerarşik bir yapı olduğu ve üst konumlarda erkeklerin bulunduğunu ifade eder (Eagly'den aktaran Dökmen, 2010: 81)

Bu kuram, erkeklerin ve kadınların farklı sosyal roller üstlenmelerinden dolayı, sosyal ve siyasal davranış ile tutumlarında farklılıklar gözlendiğini ileri sürmektedir (Güldü ve Ersoy Kart, 2009: 106). Psikolojik cinsiyet farklılıkları, bireylerin, onlara biçilen rollerin yanı sıra yasaklanan rollere göre davranmalarından kaynaklanmaktadır. Erkekler ve kadınlar arasındaki biyolojik farklılıklar kültürle büyütüldüğü için önemlidir (Petersen ve Shibley Hyde, 2014: 43).

Kurama göre kadın ve erkek, cinsiyete bağlı olarak doğuştan eğilim ve role sahip değildir. Farklılıkların oluşmasının altında farklı sosyalleşme deneyimi yatmaktadır. Bu deneyimler, aile ve toplum etmenleri tarafından şekillendirilmektedir. Kısaca, toplumun kadından ortak beklentisini dışıl cinsiyet rolü belirlerken erkekten ortak beklentisini de eril cinsiyet rolleri belirlemektedir (Keskin ve Uluşan, 2011: 53). Erkekler ve kadınlar, doğuştan gelen ve sonradan edinilen özellikleri birleştirerek cinsiyete özel toplumsal roller geliştirmektedir (Güldü ve Ersoy-Kart, 2009: 106). İşte bu roller, toplum

tarafından belirlenen ve belli bir zümredeki her bireyden beklenen öğrenilmiş tepkilerdir (Keskin ve Ulusan, 2011: 53). Bu kuram, toplumsal yapı ve toplumsal cinsiyet rolleri arasında doğrudan bir bağlantı kurar.

Tüm bu toplumsal cinsiyet kuramlarına ve kalıpyargılara bakıldığında, kuramların kadın ve erkek arasındaki ayrılıkları farklı şekilde temellendirdiği görülmektedir. Hepsinde ortak olan noktalardan biri dil meselesidir. Kadınların ayrımcılığa maruz kalmasına neden olan kalıpyargılar, günlük hayata yansıyan davranışlar kadar dilde de hayat bulmaktadır. Bu araştırmanın BM belgelerine odaklandığı düşünülürse toplumsal cinsiyete duyarlılıkla ilgili yayımlanan belgelerin dilinin de önemli olduğu görülmektedir. Örneğin 3.Bölümde değinilecek olan önemli BMGK Kararlarından 1325 sayılı metinde, kadınlar ve toplumsal cinsiyet ile ilgili sözcük seçimlerinin kararın kendisini sorunlu hale getirdiği feminist teori çalışmacıları tarafından iddia edilmiştir (Shepherd, 2008). Feminist teori çalışmacılarına göre bu karar, olumlu tepkiler olsa bile kullandığı “eril” dil açısından, toplumsal cinsiyet konusunu BMGK’nın otorite yapısının bir parçası haline getirmektedir. Bu nedenle kadın meselesi, uygulamada bulacağı karşılıktan uzaklaştırılmakta, söylemde kalmaktadır.

Kuramlarla ilgili diğer bir ortak nokta ise eşitsizliktir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle, güçlü ve savaşçı niteliklerle kodlanan erkek, savaşın merkezine oturduğu gibi barışın da merkezine oturmaktadır. Cinsiyet ve savaşın farklı farklı şekilleri olmasına rağmen kadınların “mağdur” ve “her türlü şiddete ve ayrımcılığa maruz kalan” rolü maalesef değişmemektedir.

Barış süreçlerinde kadınların yeri, bu süreçlerde toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle baş etme çabaları ve toplumsal cinsiyete duyarlı bakış açısının barışın sürdürülebilirliğine olan etkisini görebilmek için önce barış kavramına bakmak yerinde olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

BARIŞ KAVRAMINA VE BARIŞ ÇALIŞMALARINA BAKIŞ

Kadının, BM barışı inşa faaliyetlerindeki yerini ve bu faaliyetlerde toplumsal cinsiyet farkındalığının önemini ve kalıcı barışın kurulmasındaki (varsa) rolünü anlayabilmek, sürdürülebilir barış koşullarının sağlanmasındaki konumunu görebilmek için önce barış kavramının nasıl tanımlandığına, tarih içinde kullanım şekillerine, kuramsal temeldeki farklılıklarına ve sürdürülebilir barışın mümkün olup olmadığı tartışmalarına bakmak yerinde olacaktır.

Sözlüklerde savaşın yokluğu olarak geçen barış kavramı, felsefe veya sosyal bilimler alanlarında, savaş veya devletlerarası düzen kapsamında ele alınmış, çalışmalarda kendine öncelikli bir yer bulamamıştır. Benzer şekilde, uluslararası ilişkiler alanında da terörizm ve çatışma konularında yapılan çalışmalar barışın inşası, korunması ve sürdürülebilirliği konularında yapılan çalışmalardan daha fazladır. 20. Yüzyılın ortasında ortaya çıkan ve adına artık “barış çalışmaları” denilen alan dahi önce savaşı, savaşı ortaya çıkaran nedenleri konu edinmiştir. Öte yandan barış kavramı çok boyutlu ve derinlikli bir kavramdır. Bu nedenle, barış çalışmalarına gelmeden önce barış kavramının nasıl tanımlandığına bakmak yerinde olacaktır.

2.1. Barışın Kavramsallaştırılması

Barış kavramını ele almak, onunla ilgili normlar ve ilkeler üretmek, uygulanabilirliğine bakmak ve sürdürülebilirliğini tartışmak sadece uluslararası ilişkiler disiplini veya siyaset bilimi alanı için değil; psikoloji, antropoloji, tarih, hukuk, felsefe, biyoloji ve teoloji gibi birçok sosyal bilim ve doğa bilimleri alanı için bir sorun ya da sorumluluk alanıdır. Bu disiplinlerin her biri, soruna bakarken aynı sözcüğü kullanmasa

da baktıkları sorun veya inceledikleri konu benzer veya yakın hedef ve içeriğe sahiptir (Büyükakıncı, 2018: 5-9).

Barış kavramının tartışılması, çok eski tarihe dayanan bir geçmişe sahiptir ve bu tartışma genelde savaş veya savaş-barış ikilemi üzerinden olmuştur. Antik Yunan'da Thucydides'den, Asya'da Sun Tzu'ya, Machiavelli'den Clausewitz'e kadar fikirleriyle alanın öncü isimlerinin konusu olan barış, uluslararası ilişkiler disiplininin 20. yüzyılda gelişmeye başlamasıyla "barış çalışmaları" olarak kendine yer bulmaya başlamıştır (Tanrıverdi, 2018: 8-9). Bu çalışmalarda genel olarak, barışın doğal bir durum olmadığı, olgusal bir durum olan savaşın aksine oluşturulması, kurulması gereken bir durum olarak anlaşıldığı görülmektedir (Coşkun, 2018: 150). Barışı, savaşın aksi olarak gören bu anlayış, barışın anlaşılmasının önünde bir engel teşkil etmiştir.

Buna karşın, barış kavramının psikolojiden, uluslararası ilişkilere kadar çok fazla alanda çalışılması nedeniyle, barış kavramı alana göre farklı düzeylerde açıklanmaya çalışılmış ve bu sayede savaş karşıtı bir kavram olmaktan kurtulmaya imkân bulmuştur. Kavramın farklı alanlarda da çalışılması ve "savaşın karşıtı" olmaktan uzaklaşması barışın özellikle siyaset bilimi ve uluslararası ilişkilerde tanımlanmasında daha yeni anlayışların gelişmesine de olanak sağlamıştır. Yine de barışı savaşın karşıtı görme ya da çatışma sonrası dönemi barış ile işaret etme yaklaşımı barış kavramının tanımlanmasında ağırlığını korumuştur. Örneğin, istikrarlı barış ve istikrarsız barış, Kenneth E. Boulding, donmuş barış, soğuk barış ve sıcak barış Benjamin Miller, asgari ve derin barış John A. Vasquez, istikrar ve pekiştirme kavramları ise Kacowicz ve Bar-Siman-Tov tarafından çalışılmıştır (Tanrıverdi, 2018: 9).

Barışla ilgili genel tanımlamalara bakıldığında birbirinden farklı kavramları odağa alan geniş bir çerçeve ortaya çıkmaktadır. "İstikrarsız barış", barışın norm olarak kabul edildiği, savaşın ise barışın çökmesi olarak algılandığı ve savaş bittiğinde barışın yeniden kurulacağı durum olarak, yani savaş olasılığının her zaman bulunduğu barış

olarak tanımlanır (Akyıldız, 2018: 243). “İstikrarlı Barış”, savaş olasılığının, karşılıklı olarak hiç düşünülmecek kadar az olduğu durumdur.

“Donmuş Barış” tarafların birbirlerini eşit kabul etmediği, ilişkilerin yalnızca resmi kanallar arasındaki görüşmeler yoluyla yürütülüp çok sınırlı olduğu, yapıcı etkinin olmadığı ve karşılıklı suçlamaların olduğu, güvenlik ve tehdit kaygılarının devam ettiği durumdur. “Soğuk Barış” taraflar arasında çözülmemiş sorunların hep var olduğu, geçmişten gelen sorunların etkisi zaman zaman ortaya çıksa da yapıcı ilişkilerin olduğu durumdur. “Sıcak Barış” ise Kelman’ın, dört ana unsur (tarafların karşılıklı kabullenme ve uzlaşma, saygınlık ve güven, yapıcı etkileşimin dinamik çözüm süreci) üzerinden tanımladığı, tarafların birbirlerini tanıyıp ihtilaf konularını çözdüğü durumdur (Şahin, 2012: 41).

“Asgari barış”, devletlerarasında kolektif bir şiddetin yokluğu olarak tanımlanmaktadır. Asgari barış devletlerin daha kolay ikna olabileceği, uygulanabilir amaçları barındıran bir durumu ifade etmektedir. “Derin barış” pek çok değer ve amacı barındırırken; derin barış ise şiddet kullanma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır (Tanrıverdi, 2018: 9).

Barış çalışmalarının kurucusu olarak bilinen Johan Galtung, barış kavramını ayrıntılı olarak incelemiş ve barışa ilişkin yaklaşımı ile literatürde barışın kavramsallaştırılmasına ilişkin yeni bir yön çizmiştir. Barışın anlaşılması için önce şiddetin yapısının çözülmesi gerektiğini; çünkü şiddetin, diğer kavramlarla barışı bağlayan bir unsur olduğunu ifade eden yazar, “*Violence, Peace and Peace Research*” adlı makalesinde şiddetin tipolojisini ortaya koymuştur. Daha sonra ise negatif ve pozitif barış kavramlarını ortaya atmıştır (Galtung, 1969: 167-170). Galtung’a göre “savaşın veya şiddetli çatışmaların olmaması” negatif iken, “çatışmaların çözümlenmesi ve farklı toplumların veya ulusların iş birliği geliştirmeleri” pozitif barıştır. Galtung’un “pozitif barış” zamanla uluslararası olarak kabul görmüş, hatta barış operasyonlarının

düşünsel anlamda temeli olmuştur (Bilgin, 2018: 24). Galtung'un pozitif barış tanımı, barışı savaşın yokluğundan çıkararak sürdürülebilirlik ile ilişkilendirmeye imkân verecek şekilde geliştirmiştir. Aslında Galtung'un barışın kavramsallaştırmasına ilişkin bu etkisi barış konusunun tartışılmasının nasıl barış çalışmaları başlığı altında toplandığına ve literatürde hangi akımlar tarafından nasıl değerlendirildiğine ilişkin detaylı bir değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Çünkü sürdürülebilir barış kavramının içeriğini kavramada barış çalışmalarının gelişiminin anlaşılması önemli bir aşamadır.

2.2. Barış Çalışmaları

Barış, daha önce ifade edildiği gibi, disiplinler arası bir kavram olduğundan sadece sistem ya da devlet temelinde değil, ekonomik, kültürel ve hukuksal temelde toplumlar ve bireyler açısından çağlar boyunca tartışılmıştır (Kakışım, 2017: 33). Barış kavramının yüzyıllarca tartışılmış olması bir yana dursun, barış çalışmalarının tarihine bakıldığında, alanın 1950'li yıllarda kurulduğunu, 1960 ile 1970'li yıllarda inşa sürecinde olduğunu ve 1990 sonrası dönemde yeniden inşa edildiğini, önceleri daha çok devletlerarası çatışmalar üzerine çalışılırken 1990'lı yıllardan itibaren devletlerarası çatışmalara olduğu kadar devletlerin içindeki çatışmalar üzerine yoğunlaştığı söylenebilir (Şahin, 2012: 14). Kavramın kuramsal bağlamda geçmişine bakıldığında, daha önce bahsedildiği gibi antik çağlardan günümüze kadar uzanan dönemde doğrudan ya da dolaylı olarak barışın ne olduğu ve nasıl değerlendirilmesi gerektiği konusu anlaşılmaya çalışılmıştır. D. Erasmus, J. Locke, K. Marx gibi düşünürlerin çağlar boyunca tartıştığı kavrama özellikle J.J. Rousseau ve I. Kant tarafından idealist denebilecek bakış açısıyla yaklaşmış ve kalıcı barışın mümkün olup olmadığı veya ne koşulda ebedi bir barış sağlanabileceği üzerine düşünülmüştür.

Kant'ın "Ebedi Barış" metni, idealist düşüncede öne çıkmaktadır. Kant, barışın hukuk yoluyla güvence altına alınan bir uluslar topluluğuyla mümkün olduğunu ifade

etmektedir. Hukukun barışı sağlayan güç olduğu fikri eski olmakla birlikte, bunun sadece “istenir” değil “zorunlu” bir durum olduğu fikri Kant tarafından ortaya konmuştur. Kant’ın daha sonra ayrıntılandırılacak olan ulusların kendi yönetimlerini hür iradeleriyle belirleyebilmesi gibi barışçıl fikirleri ancak hukuka dayalı uluslararası federal bir sistemle mümkündür (Hinsch, 2013: 85-93).

İdealizm, refah içinde ve özgür yaşayan insanlardan ve devletlerden oluşan bir uluslararası sistemin mümkün olabileceği fikrini ortaya koyar. İdealizm, barış düşüncesini bu noktadan hareketle ele alır ve insan doğasının iyi olduğuna gönderme yaparak uluslararası sistemde iş birliğine olumlu yaklaşır (Richmond ve Berenskoetter, 2016: 115). Esas olarak insan doğasının özünde iyi olduğu fikrine dayanan bu yaklaşım Kant’a dayanmaktadır. Uluslararası ilişkilerde barış düşüncesini Kant’a dayandıran idealizmde, devletlerarasındaki ilişkilerde savaş kaçınılmaz değildir ve denetim altında tutulma ihtimali vardır. İdealist düşünce, uluslararası sistemde sağlanacak istikrar ile kalıcı barışın gelecekte mümkün olduğunu ileri sürmektedir (Amstutz, 2005: 54-56; Sandıklı ve Kaya, 2012: 135). Bu, uluslararası hukuk ve uluslararası kurumlar aracılığıyla olacaktır.

18. yy. sonunda Kant tarafından ortaya atılan bu fikir, yıllar boyunca eleştirilse de 20. Yüzyılın başına gelindiğinde hâlâ gücünü korumaya devam etmektedir. Hatta, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı W. Wilson’ın 1918 yılında Kongre’ye “dünya barışı programı” olarak açıkladığı “14 İlke” ile yaşam bulmuştur. 150’yi aşkın akademisyen tarafından hazırlanan belge, ilk beş maddesinde “yeni dünya düzeni”nde uygulanması gereken temel ilkeleri sıralamıştır (Fourteen Points, 2019). Daha ilk maddesinde “artık barış zamanı”dır denilen 14 İlke’nin genel olarak tek bir belirgin ilkesi olduğunu, bunun da tüm uluslar ve halklar için adalet, eşit özgürlük ve güvenlik içinde yaşama şartları olduğunu Senato’nun ve Temsilciler Meclisi’nin ortak oturumunda yapılan tarihi konuşmanın sonunda Wilson belirtmiştir (Türkmen, 2018: 70-76).

İdealizm fikri, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında, dönemin önemli kuramcı E.H. Carr tarafından eleştirilmiştir. Carr'ın idealizm eleştirisi uluslararası barış fikrinin idealist perspektiften gelişmesine de bir karşı çıkış olarak ortaya konmuştur. Carr, “Yirmi Yıllık Bunalım, 1919-1939” eserinde, bu fikri barışçıl bir ortam sağlamamakla eleştirerek “idealizm” yerine “ütopizm” demektedir (Mearsheimer, 2005: 142; Ökten, 2001: 221).

Kant'ın daha sonra ayrıntılı olarak açıklanacak olan devletlerin kendi aralarında “ebedi barış” için federalist bir üst yapı oluşturulabileceği fikrinden ve genel olarak idealist atmosferden ilham alarak oluşturulan Milletler Cemiyeti, uluslararası barışın sağlanması ve/veya korunmasına yönelik kurulan ve başarısız olan bir güvenlik mekanizmasıdır.

Önce Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkım, ardından 1930'larda yaşanan işgaller ve İkinci Dünya Savaşı idealist düşünceye olan inancı daha da sarsmış ve artık Realizm akımının uluslararası ilişkilerde etkin olduğu bir dönem başlamıştır. Bu akımın felsefi temelleri, tarihçi ve General Thucydides ile milattan önceye kadar uzanmaktadır. Daha sonra Machiavelli, özellikle Hobbes ve Rousseau'da vücut bulan Realist yaklaşım, İngiliz tarihçi Edward H. Carr tarafından yöneltilen İdealizm eleştirisi ve 20. Yüzyılda Hans J. Morgenthau tarafından temelleri atılan Siyasi Realizm ilkeleriyle, alanın önde gelen kuramsal fikirlerinden biri olmuştur.

İdealizme karşıt olarak Realizm, evrensel düzeyde düşmanlıkların hepsinin sona erebileceği fikrinin mümkün olmadığını ve barışın ancak belirli dönemlerle sınırlı olabileceğini ifade eder (Sandıklı ve Kaya, 2012: 144-145). Realistler, özellikle İkinci Dünya Savaşı döneminde, yani kaosun ve savaşın egemen olduğu dönemde, devletler arasında oluşturulacak güçlü bir örgüt ya da güçlü bir devletle istikrarın sağlanabileceğini savunmaktadır (Kakışım, 2017: 29). Daha önce de bahsi geçen iki savaş arası dönemde, faşist ve diktatörlük tarzı akımların güçlenmesinin idealizmin

sunduğu kalıcı, ebedi barış fikrine olan inancı azalttığı ve realizm fikrinin ön plana çıktığı ifade edilmişti. Ancak idealist olarak olmasa da hâlâ kalıcı barışa inananlar, bunu liberal ve neoliberal bağlamda açıklayanlar vardır.

Liberalizm, sürdürülebilir küresel barışa ulaşabilmek için en uygun yönetim şeklinin liberal demokrasi olduğunu savunmaktadır. Bu demokrasiler, bireylerin haklarını ve liberal anayasalarla yönetildikleri için iç barışı koruyabilecektir. Liberalizm, idealizmin dünya çapındaki federalist sistem fikri yerine, devletlerin özgür iradeleri ile kurulacak olan uluslararası örgütlerle kalıcı barışa ulaşılabileceğini ileri sürmektedir. Bu örgütler sayesinde geliştirilecek uluslararası işbirliği, insan haklarının korunması ve ortak yönetim ile siyasi ve ekonomik normların yerleşik hale gelmesi mümkün olacak, karşılıklı etkileşim ve bağımlılığın artması da sağlanacaktır.

Neoliberalizmde ise dünya barışının inşasında, liberalizmin şart olarak dile getirdiği uluslararası örgütler daha belirgindir. Bu örgütler, hedefe yönelik devletlerarası işbirliğinin kurulmasına ve yürütülmesine ve karşılıklılık ilkesinin gözetilmesine katkı sağlayarak barışın kalıcı olmasına hizmet etmektedir. Ülkeler arasında güveni, düzenli olarak iletişimde kalarak ve karşılıklı vaatlerin yerine getirilmesine ortam sağlayarak, uluslararası örgütler inşa etmektedir (Sandıklı ve Kaya, 2012: 138-140).

İkinci Dünya Savaşı sonrasına baktığımızda ise büyük güçlere odaklanan yaklaşımları eleştirmeyi, onlara daha yapıcı alternatifler sunmayı amaçlayan bütünleşmeci kuramların ön plana çıkmaya başladığını görmekteyiz. Bu dönem, aynı zamanda, bölgesel ve küresel savaşların, çatışmaların önüne geçebilmek adına uluslararası örgütlerin evrensel olmak yerine daha işlevsel ve sınırlı olması gerektiğinin tartışıldığı dönemdir. Soğuk Savaş sonrası dönem ise artık gerçek anlamda “barış çalışmaları” diye adlandırabileceğimiz dönemdir. İlk olarak, 1948’de Manchester Koleji’nde (Indiana-Amerika) konuyla ilgili bir program açılmış ve 1970’lerde programın içeriği genişletilmiştir. Avrupa’da ise 1959’da Oslo’da (PRIO) ve 1966’da

Stockholm'de (SIPRI) kurulan barış araştırmaları enstitüleri alanın tanınırlığını artırmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde, Batı Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da barış çalışmaları alanında çalışmalar yapan 200 civarı program vardır (Akgöl, 2015: 93-94).

Alanın önde gelen, kimi zaman “kurucusu” olarak nitelenen ismi Galtung'un barışın kalıcı hale gelmesi için önerisi “*transcend*” yöntemidir. Galtung bu terimle çatışmanın çözümü için “atışmanın dönüştürülmesi”ni kastetmektedir. Diğer atışma yönetimi ve çatışma çözümü yöntemlerinden farklı olan bu yöntemde ideal olan tarafların çatışmaları kendileri dönüştürerek sonlandırması olsa da bazen dışarıdan bir yardım gerekli olmaktadır. Bu yardımı sağlayacak kişilere Galtung “atışma işçileri” demektedir. Bu atışma işçileri, tüm taraflara, gizli bir ajanda olmaksızın ve ayırım yapmaksızın çatışmanın sonlanması ve kalıcı barış için yardım sağlamaktadır. Onun “*transcend*” dediği bu yöntemde, “atışmayı barışa dönüştürme yöntemi” de denebilir. Bu yöntemde zorlayıcı diplomasi veya savaş gibi araçlar yerine daha barışçıl, tüm tarafların tatmin olacağı araçlar kullanılması uygun olacaktır (Bilgin, 2018:201-204).

1910 doğumlu ve iki dünya savaşı görmüş Boulding ise barışı daha sade bir biçimde her tür çatışmadan daha çok sıcak savaş ile ilişkilendirir ve çatışma olmaması durumu olarak tanımlar (Akyıldız, 2018: 241-242). Çekişme ya da çatışmanın olmadığı bir dünyayı hayal olarak niteleyen Boulding, sıcak çatışma yaşanmayan bir düzeni hedeflemiş, onun imkânına inanmış ve bunu “istikrarlı barış” olarak nitelendirmiştir.

Boulding, savaşlardan ve çatışmalardan örnekler verdiği “*Moving from Unstable to Stable Peace*” başlıklı makalesinde artık kalelerin ve zırhların olmadığı bu nükleer çağda, tehdidin tehdidi artırdığını ve bunun teknik bir çözümünün olmadığını ifade etmektedir. Ona göre bunun yalnızca siyasi ve ahlaki çözümü vardır ve var olduğuna göre mümkündür. Aynı şekilde istikrarlı barış da vardır, o halde o da mümkündür. Hatta sadece bir olasılık değil, gerekliliktir. (Boulding, tarih yok:11)

Günümüzdeki barışı inşa faaliyetlerinin nihai hedefi olan sürdürülebilir barış fikri ise Galtung ve Boulding'den yola çıkılarak geliştirilen ancak onlardan da önce, onları da etkileyen Kant'ın ebedi barış fikri ile gelişmiştir.

2.3. Sürdürülebilir Barış Fikri

Antik çağlardan itibaren birçok düşünür, kalıcı barış, sürekli barış gibi pek çok farklı şekilde ifade edilen barış düşüncesini ele almış ancak nihai olarak Immanuel Kant'ta bu fikirler “ebedi barış” adı ile şekillenmiş ve Kant bu fikrin temellenmesine öncülük etmiştir. Çağlar boyunca Vestfalya Barışından (1648) Utrecht Barışına (1713), More'un Ütopya'sından Penn'in barış üzerine yazdığı denemesine, pragmatist ve sosyalist yazarlardan Suárez ve Grotius'a kadar birçok barış çalışmacısı, yazar ve düşünür, savaşan taraflardan kalıcı evrensel barışı talep etmiş ve bu her çağda uluslararası hukukun başlıca konusu olmuştur.

Kant'ın nerede ayrıldığına bakacak olursak, o tüm bu düşünce, istek ve uygulamaları bir adım daha ileriye taşıyarak savaş için yasak önermiş ve uluslararası örgüt fikrine dayanan hukuksal bir çerçeve geliştirmiştir (Brauch, 2008: 29). Kant, 1795 yılında “Sürekli (Ebedi) Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme” başlıklı denemesini yazar ve daha yazısının başında, yazdıklarının bir tutku ya da amaca hizmet etmediğini belirterek, devlet adamlarının yazısında “devlete karşı işlenmiş suç örnekleri” bulmamasını umduğunu söyler (Kant 1795, çev.1984: 225). Bunun nedeni ise kalıcı bir barıştan açıkça söz etmenin tarihin her döneminde, siyasi çıkarlar açısından, dikkat çekici biçimde tehlike arz etmiş olmasıdır.

Denemesi iki bölüm ve iki tamamlayıcı ekten oluşmaktadır. Denemesinin ilk bölümünde devletlerarasında sürekli barışın ön koşullarını, ikinci bölümünde devletlerarasında sürekli barışın en son amaç maddelerini sıralar Kant ve iki adet tamamlayıcı ek ile denemesini sonlandırır. Tüm savaşları sona erdirecek bir barış

anlaşmasından ve anlaşmanın dayandığı bir ortaklıktan bahsetmektedir. Bu, tüm devletlerin zamanla kabul edeceği adil ve kalıcı barışa dayalı bir ortaklık ve bu ortaklığın dayandığı bir federalizm düşüncesidir (Kant 1984: 227-266). Bu ortaklık, birtakım ön koşullara tam anlamıyla dayalı olmasa da bir tür BM fikrinin doğuşunu beraberinde getirmiştir.

Kant, 1713'te imzalanan Utrecht Barış Antlaşması'nı incelemiş ve devletlerin savaştan uzak durmak için geçerli sebepleri bulunduğunu belirtmiş ve kendinden önceki bazı düşünürlerin iddia ettiği gibi savaşın doğal bir durum olduğu düşüncesine karşı çıkmıştır (Kakışım, 2017: 30). Ona göre savaş, insanların, doğa durumunda, kendi haklarını kendi aradığı veya korumaya çalıştığı, kendi güvenliklerini kendilerinin sağladığı, zora dayalı, hukuku uygulayan devlet kurumlarının olmadığı zaman yaşanandır. Bu hal söz konusuysen kimse rahat olamayacağı için fiili bir savaş olmasa da yaşanan bir savaş durumudur. Kant aslında bu "insanın içindeki bencil ve saldırgan" yan olduğu fikrini Hobbes'tan almıştır. Ancak insan bu hali terk etmeli ve barış durumuna geçmelidir. Devlet de ona göre, barış durumu olan hukuk durumudur (Çıvgın, 2018: 114).

İşte burada denemesinin ilk bölümündeki 6 madde, savaşın terk edilmesi ve ebedi barışın sağlanması için ön koşul olmaları sebebiyle dikkat çeker. Bunlar (Kant 1984: 227-230):

1. Bütün gizli sözleşmelerin ve gizli gündemlerin yasaklanması.
2. Devletlerin bir mülk gibi paylaşılmaması, bağımsızlıklarına dokunulmazlık sağlanması.
3. Silahlanmada rekabetin yasaklanması ve sürekli orduların dağıtılması.
4. Ekonomik yapının iyileştirilmesi dışında dış borç alımının yasaklanması.
5. Devletlerin birbirlerinin iç işlerine karışmaması.
6. Devletlerin, ileride karşılıklı güveni sarsabilecek yollara başvurmaması.

Kant, bu ön koşullarını ortaya koyarken, Hobbes gibi kendinden önceki filozoflardan bazılarının insanın doğasında sadece savaş olduğu iddiasına karşılık, insanın doğasında sürekli dünya barışı olanağının da olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Ancak bunun için bireylerin iyi istemeleri ve ahlaklı eylemleri yeterli olmayacak toplumsal bir çaba gerekecektir. Ülkelerdeki cumhuriyetçi yönetim, devletlerarasındaki devletler hukuku ve hatta dünya yurttaşlığı hukukunun devletlerarası düzlemde kurulması sürekli barışa giden yoldur. Elbette tüm koşulların ve ortaklığın ötesinde, sürekli (ebedi, kalıcı) barış, devletler politikalarını barış idealine göre belirlediği sürece mümkün olacaktır (Tepe, 2013: 63-68).

Kant'ta ebedi barış, hukuksal düzene sadece bir devletin geçmesi değil, devletlerarası olarak geçme meselesidir. Bu bireyler için önemlidir; çünkü haklar sadece gerçek bir barış durumunda yani devletlerarası evrensel birlik sağlandığında elde edilebilir (Çıvgın, 2018: 115). Sürdürülebilir barış konusunda, örneğin Kant'ınki gibi idealist yaklaşıma göre nihai çözümler dünya toplumu ile mümkün olacaktır; ancak bu toplumun üyeleri devletler değil bireyler olacaktır (Brauch, 2008: 9).

Kant'ın önerdiği, devletlerin kendi kimliklerini ve özgürlüklerini kaybetmeden katılabilecekleri federatif bir birlik kurulması fikri, barışın sağlanmasının ikinci aşamasındadır. Devletlerarası düzlemde barış durumu sağlandıktan sonra artık son aşama olan dünya yurttaşlığı hukukuna geçilmesinin yolu açılmıştır. Kant işte bu aşamada bireylerin, diğer ülkelerdeki hukuksal durumunu ele alır ve bununla ilgili kurallar iler sürer (Yeşilçınar, 2019: 112-113). İleri sürdüğü kurallar ile bireylerin dünya toplumunun üyeleri haline gelmesi mümkün olacaktır.

Dünya halkları arasında evrensel değerlerin ön plana çıktığı bir çaba sağlanırsa barış sürdürülebilir bir nitelik kazanacaktır. Bu, barışın sözde değil gerçekten istenmesi, barış için çalışılması ve çalışmaların sonuçlarının sosyal ilişkilere nüfuz etmesine bağlıdır (Asal, 2013: 9). Kant'ın felsefesinde kendine sistemli ve anlamlı bir şekilde yer

bulan ebedi barış düşüncesi, modern dünyada kalkınmadan toplumsal cinsiyet eşitliğine kadar pek çok kavrama çağları aşacak şekilde yer vermesi ile daha da anlam kazanmıştır. Küreselleşen ve modernleşen çağın ihtiyaçları, sürdürülebilirlik kavramı ile anılmaktadır.

Barış inşasına ilişkin ortak BM Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi kararlarında yer alan “sürdürülebilir barış” fikri ise toplumların, sadece çatışmanın hemen sonuçlanmasına yönelik değil aynı zamanda barışçıl yollarla şiddetin patlak vermesini önleme kapasitesini artırmasına yönelik yeni bir yaklaşım sunmaktadır. Sürdürülebilir bir barış perspektifinden bakıldığında, barış inşası, çatışmayı oluşturan ve sürdüren etkenlerden ziyade barışla ilgili tutum, yapı ve kurumları güçlendirmeye odaklanan uzun vadeli, ulusal odaklı bir süreçtir (International Peace Institute, 2016).

2.4. BM ve Barış Çabaları

Barış Çalışmaları bölümünde ifade edildiği gibi savaş ve barış kavramları, tarihin başından itibaren hem düşünürlerin hem de siyaset bilimcilerin konusu olmuşsa da barış çalışmaları ile ilgili bilimsel çalışmalar, özellikle II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçları ve sonrasında artan nükleer tehditlere karşı bir arayış olarak başlamıştır. Çatışmaların çözümü ile ilgili yöntemler, ekollere göre farklılık göstermektedir; ancak genel olarak çözüm için geleneksel ya da dönüştürücü yöntemler aranmıştır. Geleneksel yöntemler uluslararası hukuk kurallarınca belirlenmiş, uluslararası toplum ve örgütlerin desteklediği biçimsel yöntemlerdir. Dönüştürücü yöntemler ise sivil toplum örgütlerinden uluslararası örgütlere, kamu diplomasisinden toplumun tepkisel hareketlerine kadar uzanan alternatiflerde çözüm yolunu aramaktadır (Şahin, 2012: 39). Çatışmaların çözümünde günümüzdeki dönüştürücü ve güçlü yöntemlerden olan uluslararası örgütlerin en önemlilerinden biri BM'dir. BM'nin amaçlarından ilki “uluslararası barış ve güvenliği korumak için anlaşmazlıklara barışçıl çözüm yöntemleri

sunmak ve etkin önlemler almak”tır (BM, 2019). Amaçlarından ilkinin barışa yönelik olması BM’nin barışa ilişkinin vizyonunun ne olduğunu ve BM’nin barışa ilişkin atacağı adımların ne olacağını anlamayı zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle de BM’nin sadece barışın sağlanmasından değil, korunmasından da sorumlu olan kurumsal yapısının ve faaliyetlerinin hangi koşullarda ne şekilde teşkil edildiğinin ve işleyişinin anlaşılması barışı inşa faaliyetlerinin temelini anlayabilmek için gereklidir.

2.4.1. Birleşmiş Milletlerin Yapısı ve Uluslararası Barış

‘BM kendini "adalet ve güvenliği, ekonomik kalkınma ve sosyal eşitliği uluslar arasında tüm ülkelere sağlamayı amaç edinmiş küresel bir kuruluş" olarak tanımlamaktadır. Birleşmiş Milletler, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, uluslararası ilişkileri kararlı hale getirmeye yardım etmek, barış için daha sağlam bir zemin oluşturmak üzere kurulmuştur (BM, 2019).

Aslında daha önce, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Milletler Cemiyeti (MC) kurulmuştur ve en temel amacı, tekrar böyle bir çatışmanın çıkmasını önlemek ve ortaya çıkabilecek sorunları müzakere ederek aşmaktır. Ancak 20 yıl sonra İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesi MC’nin kuruluş amacını gerçekleştiremediğini fiilen ortaya koymuştur. MC, yapısal sorunlar yaşayarak başarısız olsa da yapılan yanlışları ve yapılmayanları görmek adına önemli bir tecrübe olmuştur (Kutlu, 2018: 35).

Yine BM örgütü kurulmadan önce uluslararası alanda savaşı önleme çabaları devam etmiştir. MC Sözleşmesi’nden sonraki en önemli belge olan 1928 tarihli Briand-Kellogg Paktı, bu çabanın ürünüdür. Yalnızca savaşı konu alan bu pakt, savaşı kesin bir dille yasaklamaktadır. Antlaşmaya imza atan taraflar, birinci ve ikinci maddede belirtildiği üzere aralarındaki çatışmaların ve anlaşmazlıkların çözümünde savaşa başvurmayı reddeder ve bunların çözümü için sadece barışçıl yollar arayacaklarını açıklar (Keskin Ata, 2014: 91-92).

MC'nin uğraşlarına ve Briand-Kellogg Paktına rağmen yaşanan İkinci Dünya Savaşı, ilkinden ağır ve yıkıcı sonuçlara sebep olmuştur. Bu nedenle daha savaş bitmeden Milletler Cemiyetinden etkin ve evrensel bir örgüt kurma çalışmalarına başlanmıştır. ABD Başkanı Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Churchill 1941 yazında bu çalışmaların ilk adımı olan Atlantik Bildirisi (Şartı) yayınlamış, barışın ve güvenliğin korunmasına için uluslararası ortaklık içeren ilkeler önermişlerdir (Kılıç, 2014: 9).

Yaklaşık altı ay sonra 1942'nin ilk günü, "Mihver (Eksen)" ülkelerine karşı savaşan 26 ülkenin temsilcileri, "Birleşmiş Milletler" teriminin ilk kez kullanıldığı BM Bildirgesi'ni imzalamış ve Atlantik Şartı'na desteklerini ilan etmiştir. 1943'ün Ekim ayında Moskova'da SSCB, İngiltere, ABD ve Çin hükümetleri tarafından imzalanan bir bildirme ile "barış ve güvenliğin korunması amacıyla uluslararası bir örgütün ivedilikle kurulması çağrısı" yapılmış, aynı yıl 1 Aralık'ta Tahran'da yapılan toplantıda ise ABD, SSCB ve İngiltere liderleri tarafından bu hedef onaylanmıştır. Yaklaşık bir yıl sonra 21 Eylül-7 Ekim 1944 tarihleri arasında, Washington'da yapılan görüşmelerde İngiltere, SSCB, Çin ve ABD temsilcileri, kurulacak dünya örgütünün yapısı, işleyişi ve hedefleri üzerinde uzlaşmış, 11 Şubat 1945 günü ise Başkan Roosevelt, Başbakan Churchill ve Başkan Stalin "barış ve güvenliği korumak amacıyla bir uluslararası örgüt" kurma kararlarını Yalta'da yaptıkları bir dizi toplantının ardından kamuoyuna duyurmuşlardır. Nisan 1945'de Türkiye'nin de aralarında bulunduğu elli ülkenin temsilcileri tarafından, San Francisco'da, 111 maddelik Antlaşmaya son şekli verilmiştir. Antlaşma, 25 Haziran 1945'te oybirliği ile kabul edilmiş ve ertesi gün imzalanmıştır. Antlaşma, Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin ve imza sahibi öteki devletlerin çoğunluğunun onayıyla 24 Ekim 1945'te yürürlüğe girmiş ve böylece BM kurulmuştur (BM, 2019).

BM Antlaşmasında amaçlar:

1. "Uluslararası barışı ve güvenliği sağlamak" amacıyla barışa yönelik tehditlerin önlemek, ortadan kaldırmak ve şiddet eylemlerinin veya diğer barış

ihlallerini engellemek için etkili tedbirler almak. Ayrıca uluslararası uyuşmazlıklar veya barış ihlaline neden olabilecek durumları düzelmek veya çözümlenmek,

2. Milletler arasında eşit haklar ilkesine saygı gösterme ve halkların kendi kaderlerini belirleme yolunda dostane bağlar geliştirmek ve evrensel barışı daha güçlü hale getirmek adına uygun önlemleri almak,

3. Sosyal, kültürel, ekonomik veya insanî nitelikli uluslararası sorunların çözülmesinde, insan haklarına saygının teşvik edilmesinde, ırk, dil, din veya cinsiyete ilişkin ayrımsız herkes için temel özgürlüklerin sağlanmasında uluslararası işbirliğinin sağlanması,

4. Ulusların bu ortak amaçlara ulaşmadaki etkinliklerini birbiri içinde uyumlu hale getirmeye yönelik merkez olmak olarak belirlenmiştir (BM, 1945).

BM Antlaşması'na bakıldığında örgütün sadece barışın ve uluslararası güvenliğin sağlanması değil, aynı zamanda temel insan hakları, cinsiyet eşitliği ve bütün halkların ekonomik, sosyal refahının sağlanması amaçlarını da yüklediği görülmektedir. Ayrıca MC'nden farklı olarak sosyo-ekonomik ve askeri tedbirlerle yaptırım gücünü artırmayı planlamıştır (Birdişli, 2010: 173).

Bu amaçla, BM Antlaşması'nın ikinci maddesinde belirtildiği üzere, örgüt tüm üyelerin egemen eşitliği ilkesine dayanır (BM, 1945). BM üyeleri, uluslararası anlaşmazlıkları, uluslararası barışı ve adaleti tehlikeye atmayacak şekilde çözmekle yükümlüdür. Ayrıca üye devletler, uluslararası ilişkilerde bir başka devletin toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına karşı, herhangi bir şekilde kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar. Üyeler, BM'nin eylemlerinde, BM'ye her türlü yardımı yapar ve eğer BM bir devlete önleme veya zorlama eylemine girişmişse o devlete yardım etmekten imtina ederler (BM, 1945).

BM altı organdan oluşmaktadır: “Genel Kurul”, “Güvenlik Konseyi”, “Ekonomik ve Sosyal Konsey”, “Vesayet Konseyi”, “Uluslararası Adalet Divanı” ve “BM

Sekreterliği". Konumuz bağlamında önemli organlardan biri, görevi uluslararası güvenliğin ve barışın korunması ve sağlanması ve bunları bozmaya yönelik konular hakkında rapor hazırlayıp Güvenlik Konseyine sunmak olan Sekreterliktir (Kılıç, 2014: 18). Diğeri ise BM Güvenlik Konseyi'dir.

Genel Kurul ve Uluslararası Adalet Divanı gibi, uluslararası güvenliğin ve barışın korunmasından sorumlu olan Güvenlik Konseyi, beş (İngiltere, ABD, Fransa, Çin ve Rusya) daimi ve on da geçici üyeden oluşmaktadır (Kılıç, 2014: 21). Güvenlik Konseyi'nin karar alabilmesi için bu daimi üyelerinin veto hakkını kullanmaması, ayrıca geçici üyelerle beraber 9/15 oranında olumlu oya ulaşılması gerekmektedir. Güvenlik Konseyi'nin kararları bağlayıcıdır ve zorlama önlemleri yerine barışçıl önlemler alınması yönünde karar almak önceliklidir (BM, 1945). Konsey, kendisine sunulan ya da duruma el koyduğu herhangi bir anlaşmazlığın çözümü için arabuluculuk, uzlaştırma ve soruşturma faaliyetlerinde bulunabilmektedir (Durmaz Çubukçuoğlu; 2012: 4-5). "Uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözülmesi" yoluna başvurmayla ilgili hükümler antlaşmanın altıncı bölümünde belirtilmiştir. Sorun barışçı yollarla çözülemediğinde silahlı güç kullanımı ya da çeşitli zorlama (iletişim ve ulaştırma ilişkilerini kesme, ekonomik ilişkileri durdurma vb.) yaptırımlarına, antlaşmanın yedinci bölümünün verdiği yetkiyle başvurabilmektedir (BM, 2019). Barış Gücü'nü sorun olan yerlere sevk edebilme yetkisi de elindedir (Özer, 2013: 30). Konseyin barışçı yollarla uyuşmazlıkları çözme yetkisi tavsiye niteliğindedir. Barışın bozulmasına yönelik herhangi bir eylem veya tehdit karşısındaki kararları ise bağlayıcıdır (Avcı, 2012: 5). Bununla birlikte, insan hakları ihlalleri zorlayıcı tedbirler alma yetkisi içinde sayılmamaktadır. Bu tip durumlarda, ağır müdahale olmadan, eleştiri, rapor yayınlama ve bazen de tazminata mahkûm etme tarzı yöntemlerin uygulanmasına rastlanmaktadır (Çelebi, 2012: 79-80).

Konseyn BM yapısı içerisindeki ayrıcalıklı konumu ve uluslararası hukuk açısından sahip olduğu yetkiler, barış ve güvenliğin sağlanmasına ve korunmasına yönelik aldığı kararları önemli kılmaktadır. BMGK'nın barış operasyonlarının niteliği üzerindeki belirleyiciliği ise sadece operasyonların şekline yönelik değildir. Operasyonların toplumsal cinsiyete duyarlı bir içeriğe sahip olması açısından da belirleyicidir. Bu temelden hareketle BM tarafından yürütölen barış operasyonları ele alınacaktır.

2.4.2. BM Barış Operasyonları

BM, dünyada barış ve güvenliğin sağlanması için çatışmanın önlenmesi, “barış yapma”, “barışa zorlama”, “barışı koruma” ve “barış inşa” faaliyetleri icra etmektedir. Birbirine benzer görönen bu faaliyetlerin arasında ciddi farklar mevcuttur; ancak hepsini Barış Operasyonları başlığı altında toplamak mümkündür.

Soğuk Savaş, BM'yi ortaklaşa güvenlik operasyonları yapmaktan alıkoymuştur; ancak çatışan tarafları ayrı tutmak için uluslararası güçlerin kullanılması ve bu yöntemlerin geliştirilmesi zorunluluğunu ortadan kaldırmamıştır. Ortaklaşa (kolektif) güvenlik kavramı, bir devletin yaptırım gerektiren bir hareketi karşısında diğere devletlerin birleşip ona yaptırım uygulaması olarak düşünölrse, barış operasyonlarının farkı anlaşılır. Barış operasyonları modelinde bir devletin yaptırım gerektiren bir hareketinde, Birleşmiş Milletler, kimin haklı olduğuna bakmaksızın tarafları ayrı tutmaktadır (Kılıç, 2014: 59-60). Soğuk Savaş sonrasında ise barış operasyonları, çok unsurlu ve çok işlevli operasyonlar niteliğini, sivil personelle gerçekleştirilen sivil görevlerin artmasıyla kazanmıştır. BM, barış operasyonları ile geleneksel rollerinin dışında uluslararası koşullar gereği yeni işlevler de üstlenmiştir. Bunlara, önleyici konuşlandırma, ölkede içindeki ateşkesi denetleme, seçimlerin izlenmesi, hukuk ve düzenin korunmasına destek, ulaşım hatlarının korunması, insanî yardım gibi sonradan

edinilen işlevler nedeniyle genellikle ikinci nesil BM Operasyonları adı verilmektedir (Demirtürk Demirdöğen, 2006: 244).

Ancak BM'nin, operasyonlar konusundaki uluslararası meşruiyetini aldığı BM Antlaşmasında ikinci nesil olarak adlandırılan barış operasyonu türleri açıkça belirtilmemiştir. Antlaşmanın Altıncı Bölümünde sadece barışçı araçlardan (diplomasi, uzlaştırma ve arabuluculuk vb.) bahsetmektedir. Yedinci Bölümde BM Güvenlik Konseyi'ne barışın tesis edilmesi amacıyla tanınan geniş yetkilerden, Sekizinci Bölümde ise devletlerin kendi bölgelerinde, bölgesel örgütlerle çatışmayı önleyebileceğinden, durdurabileceğinden veya sınırlayabileceğinden bahsetmektedir. Devletlerin kendi bölgelerindeki bu örgütlerin, zorlama tedbirleri, müdahale ya da kolluk kuvvetiyle güç kullanmayı içeren operasyonlar için BM Güvenlik Konseyinden yetki almaları gerekmektedir (Bilgin, 2018: 24-25). Örneğin AB ile Eski Yugoslavya, Batı Afrika Ekonomik Topluluğu ile Libya ve Sierra Leone, Afrika Birliği (AU) ile Sierra Leone, Etiyopya, Eritre, Darfur, Sudan ve Batı Sahra bölgelerinde BM Antlaşmasından alınan yetki ile birlikte çalışmıştır (Kutlu, 2018: 66).

BM, kuruluşundan itibaren, sorunlu bölgelerde 71 barış gücü ve gözlemci heyetiyle görev yapmış ve barışı tesis etmeye çalışmıştır. Günümüzde ise 14 barış gücü operasyonu, başkalarının gitmek istemediği veya gidemediği bölgelerde, 120 ülkeden yaklaşık 96 bin kişi tarafından yürütülmektedir (DPKO, 2019). BM, yürüttüğü barış girişimleriyle, özellikle önleyici diplomasi ile birçok olası çatışmayı önlemiştir. Ayrıca, BM barış güçleri, çatışma sonrası durumu değerlendirerek barış inşasına yönelik tedbirleri hayata geçirmektedir. BM Barışı İnşa Etme Komisyonu ise çatışma halinin sona erdiği ülkelerdeki barış çabalarını desteklemektedir (UN Peacekeeping, 2019).

Bölgede oluşan çatışma ya da uyuşmazlığın sebepleri veya boyutuna göre nasıl bir yöntem izleneceği değişmektedir. BM, sürdürülebilir barışı sağlayabilmek için aynı anda farklı farklı barışı koruma operasyonu yapabilmektedir. Şekil-1'de görüleceği

üzere özellikle çatışma ve/veya ateşkes dönemlerinde farklı barış operasyonu yöntemleri, sürdürülebilir barışın inşası için bir arada işletilmektedir (UN Peacekeeping, 2008: 18; Dilek ve Romya, 2009: 91; Kutlu, 2018: 67).

Şekil: 1: BM Çatışma Önleme Görseli

(UN Peacekeeping, 2008: 19) (Kutlu, 2018: 67)

Çatışma ve çatışma sonrası süreçte farklı barışı inşa operasyonu uygulanmakla birlikte bazen aynı anda iki operasyon icra edilebilmekte ve aralarında ayırım net yapılamamaktadır. Bu kapsamda, barış operasyonlarını birbirinden ayıran, durumsal ve yasal farklılıklar ortaya konulacaktır.

2.4.2.1. Çatışmanın Önlenmesi

Taraflar arasında uyuşmazlıkları daha meydana gelemeden önleme çalışmasına “çatışmanın önlenmesi” (*conflict prevention*) denilmektedir. Eğer böyle bir durum oluşmuşsa bunun silahlı çatışmaya dönüşmesinin engellenmesi için alınan önlemleri de

içerir (Kutlu, 2018: 68). Bu önlemler, koruyucu diplomasi, askeri konuşlanma ve silahsızlandırmadır (BM, 2019).

Çatışmaların önlenmesi için inceleme, araştırma ve soruşturma yapma, gözetleme ve uyarı gibi görevler, genel sekreterin kendisi, onun görevlendireceği bir yetkili veya uzmanlık kuruluşları aracılığıyla bölgesel örgütler, Güvenlik Konseyi veya Genel Kurul gibi ilgili kuruluşlar tarafından icra edilmektedir (Kutlu, 2018: 68).

Anlaşmazlıkların artmasını engellemek için tedbir almak, çatışma olmadan çözmek veya çatışma meydana geldiğinde yayılmasını engellemek için yapılan faaliyetler koruyucu diplomasıdır. Erken uyarı, arabuluculuk, uzlaştırma veya müzakere yöntemleri kullanılabilir. Diğer koruyucu diplomasi yöntemleri koruyucu askeri kuvvet konuşlandırılması ve koruyucu silahsızlandırmadır. Askeri kuvvetlerin koruyucu olarak konuşlandırılması, olası çatışma bölgelerinde, güven inşa ederek çatışmaları engelleyecek bir hat oluşturmak içindir. Koruyucu silahsızlandırma ise çatışmaya meyilli bölgelerde hafif silahların sayısını azaltmayı amaçlar (BM, 2019). Görüldüğü üzere çatışmayı önlemek için uygulanan her türlü yaptırımın düzeyi en düşükten başlar ve gerektikçe artırılır.

2.4.2.2. Barış Yapma

Barış yapma (*peacemaking*), yine birtakım diplomatik faaliyetler anlamına gelmektedir; ancak bu kez çatışma başlamıştır ve faaliyetler ateşkesin sağlanması için yürütülmektedir. Bu aşamada da çatışmanın önlenmesi uygulamalarında olduğu gibi herhangi bir kuvvet veya silah kullanımı öngörülmemiştir. Uzlaştırma, arabuluculuk, diplomatik tecrit ve/veya yardım, ekonomik yaptırım gibi yollar kullanılmaktadır. Ayrıca bu aşamada, politik karar vericiler, barışı koruma operasyonunun gerekli olup olmadığını belirler (Avcı, 2012: 33; Kutlu, 2018: 68).

2.4.2.3. Barışı Zorlama

Çatışma ya da çatışmalar devam ederken barışçıl yöntemlerin işletilemediği veya yetersiz kaldığı durumlarda, ortaya çıkabilecek insan hakları ihlallerinin engellenmesi ve barış ortamının oluşturulması amacıyla güç kullanımını veya güç kullanma tehdidini içeren faaliyetler barışa zorlama (*peace enforcement*) faaliyetleridir (UN Peacekeeping, 2008: 34). BMGK, barışı zorlama faaliyeti kararı aldıysa, (bu koşulda tarafsızlık hukuku yürürlüğe girmediğinden) üye devletler mağdur devlete yardım etmek adına karara uymak durumundadır (Keskin Ata, 2014: 95). Tarafların rızası olmadan da icra edilebilen bu faaliyetlerin, mümkün olan en kısa sürede en iyi sonucu alacak şekilde sonlandırılması, ardından barışı koruma ile barışın inşası faaliyetlerine yönelmek önemlidir (Annan, 2004: 71).

Barışa zorlama operasyonunda önce silahlı kuvvetler konuşlandırılır, daha sonra ise kalıcı barış için yetkili sivil makamlar oluşturulur. İnsani yardım faaliyetleri bölgede faal hale gelirken, çatışan taraflar gerektiğinde güç kullanılarak ayrılır (UN Peacekeeping, 2008: 22; Kutlu, 2018: 68-69).

2.4.2.4. Barışı Koruma

Barış koruma (*peacekeeping*), haliyle barışa ulaşmak üzere bulunduğu ya da ulaşıldığı aşamada, yani ateşkesin sağlanmasından sonra icra edilir. Çatışmaya taraf olanların rızası alınarak gerçekleştirilmektedir. Temel amaç, kalıcı barıştır. Barışı koruma faaliyetlerinde, yıllar içinde, çok boyutlu barışı koruma anlayışına bağlı olarak askeri unsurlarla beraber sivil unsurları da operasyonlarda kullanır hale gelmiştir. (UN Peacekeeping, 2008: 1-7; Kutlu, 2018: 69). Barışı koruma, BM'nin eski Genel Sekreterlerinden Boutros Ghali'ye göre hem çatışmanın önlenmesi hem de barışın sağlanması için olasılıkları genişletir. (BM, 1992)

2.4.2.5. Barış İnşası

Bu kavram, diğere barış operasyonları kavramlarına göre yenidir. Çatışmanın kökenindeki şiddet içeren yapısal etmenlerle geniş bir şekilde mücadeleyi ve bu sayede sürdürülebilir barışın koşullarının ortaya çıkarılmasını simgeleyen kavram, BM tarafından 1992’de kullanılmıştır (Akgül, 2015: 98). Çatışma sona erdikten ve ateşkes sağlandıktan sonra, barışı sağlamlaştırmak için başlayan faaliyetlere çatışma sonrası barış kurma veya barış inşası (*peacebuilding*) denmektedir.

Aslında bu kavram ilk kez Galtung’un “Barışa Üç Yaklaşım: Barışı koruma, barış yapma ve barış inşa etme” (Galtung, 1976) adlı makalesinde görülmektedir. Ona göre barış ortamında, odak noktası savaşın nedenleri olmalıdır. Onları ortadan kaldırmaya çabalamalı ve savaşın çıkabileceği durumlarda alternatif olarak neler yapılabileceğini düşünen yapıları var etmelidir. Bu fikirler, barış inşası kavramının fikirsel tohumlarıdır (Galtung, 2009). Daha sonra dönemin BM Genel Sekreteri B. B. Ghali, 1992’de “Barış İçin Gündem (*An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-Keeping*)” adlı bir rapor hazırlamıştır. Bu rapor, güvenlik sorunlarıyla mücadele etmek amaçlı geliştirilmiştir ve içinde “çatışma sonrası barış inşası” kavramı geçmektedir. Bu raporun 21. Maddesinde Ghali, kavramı, “çatışmanın tekrarlanmasını önlemek için barışı güçlendirecek ve sağlamlaştıracak yapıları tanımlamak ve desteklemek” eylemi olarak tanımlamaktadır (BM, 1992).

Bu faaliyetler, her türlü insani yardım, çatışmaların nedenlerinin ve çevresel bozulmanın ortadan kaldırılması, varsa mayınların temizlenmesi, barış ortamının sürekliliği için politik, ekonomik ve askeri tedbirlerin alınması ve yeniden yapılanma, çatışma ortamından uzak sivil bir yönetim oluşmasına katkıda bulunacak kurumların güçlendirilmesi ve bunun için gerekli seçimlere destek verilmesidir (BM, 2003: 200; UN Peacekeeping, 2008: 20-25; Şirin Öner, 2013: 3-4; Kutlu, 2018: 69). BM, barış

inşası anlayışı ile çatışmaları barışçıl bir şekilde çözmeye, sivilleri korumaya ve insan haklarına saygılı yasal bir devlet kurmaya çabalamaktadır.

BM sistemi içinde barışın inşası faaliyetlerine, Dünya Bankası öncelikli olmak üzere ekonomik teşkilatlar, yerel halk grupları ve sivil toplum kuruluşları katılır. BM'nin barışın inşası faaliyetleri kapsamında verdiği seçim desteklerine bakacak olursak, ilk olarak, 1989 yılında Namibya'nın bağımsızlığı sonrası seçim sürecinde verdiği desteği görmekteyiz. O günden sonra BM, hükümetlerin isteğiyle, 1990 yılında Nikaragua ve Haiti'de, 1992 yılında Angola'da, 1993 yılında Kamboçya'da, 1994 yılında Güney Afrika, El Salvador ve Mozambik'te, 1997 yılında Liberya ve Doğu Slovenya (Hırvatistan)'da ve 1998-1999 yıllarında Orta Afrika Cumhuriyeti'nde seçimlere destek vermiştir. Ayrıca Eritre'de 1993 yılında yapılan referandumda gözetmenlik, Doğu Timor'da 1999 yılındaki referandumda ve yine Doğu Timor'un 2001-2002 bağımsızlık seçimlerinde organizasyon görevlerini icra etmiştir.

BM'nin seçimlerde üstlendiği roller, teknik destek, sürecin fiili idaresi veya uluslararası gözlemcilerin çalışmalarının koordinesi olabilmektedir. Kalkınmayı desteklemek de BM'nin barış inşasında diğer önemli yöntemdir. Yerlerinden edilmiş halka yardım ve milli ve/veya yerel kurum ve kuruluşlara güveni sağlamak amacıyla BM örgütleri ve programları (UNDP, UNICEF, WFP, UNHCR vb.) önemli roller alır. Nitekim çatışmaların önlenmesi, dengeli ve sağlıklı bir kalkınma ile mümkündür. Bunun için bu örgüt ve programlar aracılığıyla göçmenlerin yurtlarına geri dönmesi, mayınların temizlenmesi, alt-yapı eksiklerinin ve kusurlarının çözülmesi, kaynakların yönlendirilmesi ve ekonomik canlanmanın sağlanması için çaba harcar (BM, 2019).

Devletlerin askeri güvenlikleştirme yöntemleri yerine barış temelli güvenlik yöntemlerini ortaya koyması barışın sürdürülebilir olmasını sağlayacaktır. İktisadi harcamalar, savaşlar yerine barışın inşasına yönelik olmalıdır (Asal, 2013: 4).

Bu aşamada barışı inşa operasyonları yanında barışı inşa faaliyetleri tabiri de sıkça karşımıza çıkmaktadır. Askeri faaliyetlerin barışı inşa operasyonlarında düşük olması ve sivil faaliyetlerin ağırlıklı olması, askeri unsurların sadece sivillerin işlerini yapabilmelerini sağlamak için düşük seviyeli güvenlik sağlaması, barışı inşa operasyonu ve barışı inşa faaliyeti kavramlarının yan yana kullanılmasının nedenidir. Burada meseleye bunun bir barış operasyonu çeşidi olduğu kabul ederek askeri olmayan bakış açısıyla bakılmaktadır.

BM'nin kendine tarih boyunca yapılan farklı barış tanımlamaları içinden “sürdürülebilir barış”ı hedef olarak seçtiğini söylemek yanlış olmaz. Savaşları önlemeyi, adalet, güvenlik ve eşitliği sağlamayı, barışı tesis etmeyi kendine amaç edindiğini ifade eden bu uluslararası örgütün, çatışma bölgelerinde bunu çeşitli operasyonlar yoluyla gerçekleştirmeye çalıştığı görülmektedir. Bu operasyonlarda da hem amaca yönelik ilkesel kararları hem de yaşananlardan edinilen tecrübe ile çözümsel kararları benimsemektedir. Sürdürülebilir barış için eşitlik ve adaletin var olması gerektiği bunun önemli bir parçasının da toplumsal cinsiyet eşitliği olduğu düşünülürse, BM'nin söz konusu barış operasyonlarında ve bununla ilgili aldığı kararlarda toplumsal cinsiyet eşitliğine ne derece yer verdiğine bakmak uygun olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BARIŞI İNŞA FAALİYETLERİ

BM tarafından kadınların barışı inşa başta olmak üzere barış operasyonlarında barışın tesisinde toplumsal cinsiyetin önemini ne şekilde vurguladığını anlayabilmek için BM'nin kadın haklarına yönelik geliştirdiği tutuma bakılmalıdır. Bu kapsamda, BM tarafından düzenlenen dünya kadın kongreleri ve kongrelerin sonucunda imzalanan sözleşme ve bildirimler toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına ilişkin atılan önemli adımlar olmuştur. BM tarafından, özellikle Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra alınan derslerle birlikte kadın, barış ve güvenlik ilişkisinin önemine ilişkin pek çok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda toplumsal cinsiyet eşitliğinin özellikle barışı inşa faaliyetleri olmak üzere BM operasyonlarında sağlanabilmesine yönelik neler yapılabileceği konusu ele alınmıştır.

BMGK tarafından barış operasyonlarında sürdürülebilir barışın tesisinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına ve nihai hedef olarak operasyonların toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirilmesine yönelik kararlar kabul edilmiştir. Operasyonların uygulanmasında ve operasyonların genel karakterinin belirlenmesinde son derece önemli olan bu kararlar genel olarak kadınların liderliğini ve çatışmaların önlenmesinde ve çözümlenmesindeki rolü; kadınların, barış ve güvenlik görevlerinin uygulanmasında ve bu konularda standartların geliştirilmesinde teşvik edilmesi; kadınlar konusunda barış operasyonlarında görevli personele cinsiyet eşitliği konularında eğitim verilmesi ve sivil toplumla barış operasyonlarında cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesine yönelik ortaklıklar geliştirilmesi konularında alınmıştır.

Bu kapsamda, BM tarafından kadınlara yönelik konferanslarda atılan adımlar ele alınarak, BMGK kararları çerçevesinde barışı inşa faaliyetlerinin tartışılması toplumsal

cinsiyete duyarlı barışı inşa faaliyetlerine ilişkin bir analiz yapmaya imkân sağlayacaktır.

3.1. Barış ve Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları

İkinci Dünya Savaşından sonra Birleşmiş Milletlerin kurulması, 1948'de “Birleşmiş Milletler Ateşkes Denetleme Örgütü” (*United Nations Truce Supervision Organization - UNTSO*) ve ardından 1949'da “Hindistan ve Pakistan'da Birleşmiş Milletler Askeri Gözlemci Grubu” (*United Nations Military Observer Group in India and Pakistan - UNMOGIP*) misyonlarının kurulması ile barış operasyonları uluslararası sistemde yerini almıştır (Bilgin, 2018: 23). Kadınların bu operasyonların içinde özne olarak varlık göstermesi değil, “hakkında karar verilen” olarak varlık göstermesi bile bir hayli zaman almıştır. Bunun uluslararası sistemde, uluslararası ilişkiler ve güvenlik anlayışları için de benzer olduğunu söyleyebiliriz. Kadınlar, ilk bölümde belirtildiği üzere, kadın olmalarından, “doğalarından” dolayı genelde “korunmaya muhtaç” ve “zayıf” görünmektedir. Eşit olmayan güç ilişkilerinin sosyal üretimi sonucu olarak kadına toplumda verilen roller genelde evin içiyle ilgili, güç gerektirmeyen işler vb. olduğundan, kadınların kendilerini temsil etmelerine ve liderliklerine önyargılı bir bakışa neden olmaktadır. Bu durum da kadına karar mekanizmalarında yer verilmesini güçleştirmektedir. Bu bakış açısının da etkisiyle, savaş ya da barış sürecinde cinsiyetlerinden, dinlerinden, etnik yapılarından dolayı şiddete maruz kalan kadınlar, “hakkında karar verilenler” olarak kalmakta ve karar verici merci olamaya bir türlü ulaşamamaktadırlar (Özdemir, 2016: 36). Kadınlar, toplumsal eşitlik dolayısıyla, her konuda karar mekanizmalarında bulunmaları gerekirken, doğrudan kendilerini ilgilendiren konularda bile çoğunlukla bu mekanizmalara dâhil edilmemektedirler. Kadına yönelik olan toplumsal cinsiyet ve cinsel temelli şiddetin çatışma veya barış ortamında devam etmemesine yönelik uluslararası yaptırımlar olmasına rağmen bu

şiddetin hâlâ varlığını sürdürüyor olması da yasaların uygulanması konusundaki eksiği göstermektedir (Taner ve Gökalp, 2019: 21).

Barış operasyonları, uluslararası barış ve istikrarın korunması için eşitlikçi ortamın yaratılmaya çalışıldığı uluslararası faaliyetlerdir. Çatışma bölgesindeki insanlar için istikrarlı ve güvenli bir yaşam ortamı sağlamak ve operasyon öncesindeki hedeflerin bu yönde gerçekleştirilmesi barış operasyonlarının nihai amacıdır (Bilgin, 2018: 24). İstikrarlı ve güvenli barış ortamı denilen ortam sadece bir ateşkes kararından ve çatışmanın sonlanmasından ibaret değildir. Bu nedenle barış operasyonları derken çatışma ortamının ve tarafların yapısına göre, çatışmanın önlenmesi, barışa zorlama, barış yapma, barışı koruma ve barış inşası gibi farklı faaliyetler kastedilmektedir.

BM, barış operasyonlarını yönetirken, bir yandan da kadınların güvenliğine yönelik projeleri hayata geçirmeye başlamıştır. Daha önce silahlı çatışmalardaki durumuna vurgu yapılmayan kadınlar, uluslararası güvenlik gündemine 1974 tarihli “Acil Durumlarda ve Silahlı Çatışmalarda Kadın ve Çocukların Korunması Hakkında Bildiri” (*Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict*) (BM, 1974) ve 1981 yılında kabul edilen “Kadınlara Yönelik Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Yönelik Sözleşme” ile dâhil olmuştur. Ancak daha önce belirtildiği gibi kadına eşitlikçi bakış açısıyla değil “korunması gereken” grup olarak bakılmaya devam edilmiştir.

1995 tarihli “Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı” ve “1325 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı” ile toplumsal cinsiyet temelli yaklaşım benimsenmeye başlanmış, kadın sadece korunması gereken grup algısının dışında eşitlikçi bir bakış açısıyla değerlendirilmeye başlamıştır. Bu kararlar ile artık BM, kadınların haklarını çatışmanın öncesinde, çatışma süresi boyunca ve çatışmadan sonra desteklemektedir (Özdemir, 2016: 50). Ancak feminist çalışmalar, özellikle savaş sonrasında, yasal haklar ve kaynaklara erişim konusunda kadınların erkeklerle eşit konumda olmadığını

belirtmekte, ayrıca hükümet bazında temsilin de yeterli olmadığını, uluslararası kararlarda yaptırım sağlayacak güce ulaşamadığını belirtmektedir. Bu durumda, çatışma süresince yaşanan eşitsizlik, barış ortamının sağlanmaya çalışıldığı inşa döneminde de devam etmektedir (Taner ve Gökalp, 2019: 20). 1992 yılında eski Genel Sekreter Ghali'nin kısaca “barışı güçlendirecek ve pekiştirecek yapıları desteklemek” diye tanımladığı barışı inşa faaliyetlerinin içinde barış ortamının sürekliliği için politik, ekonomik ve askeri tedbirlerin alınması vardır. Bu inşa faaliyetlerinin, toplumun önemli bir kısmını oluşturan kadınların ve çocukların hakları, yani toplumsal cinsiyet eşitliği gözetilmeden amacına ulaşması mümkün görünmemektedir.

3.2. Toplumsal Cinsiyetin Artan Önemi

Bölgesel, ulusal ya da dünya çapında güvenlik ve/veya barış için, bu barışın sürdürülebilir olabilmesi için, toplumsal cinsiyet eşitliğini önemsemek, kadınları barışı inşa faaliyetlerinin her aşamasına dâhil etmek ve karar verme mekanizmalarında yer vermek uluslararası toplumun öncelikli görevlerinden biridir.

Uluslararası toplumun toplumsal cinsiyet ile ilgili farkındalığı 1970’li yıllarda başlamıştır denebilir. BM Kadının Statüsü Komisyonu, 1972 yılında uluslararası kadın hareketinin BM’ye verdiği dilekçeden hareketle, 1975 yılını “Uluslararası Kadın Yılı” ilan etmiştir. Komisyon, burada kadınların ulusal ve uluslararası kalkınmaya katkısını artırmayı amaçladığını belirtmişse de BM Genel Kurulu kararı onaylarken amaçların içine eşitlik ve barışı eklemiştir.

Kadınlara karşı ayrımcılığa ilk dikkat çeken belge ise 1979 tarihli “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)” dir (BM, 1979). Bu sözleşmeye kadar kadınların hakları insan hakları programları içinde değerlendirilmekteydi. Söz konusu sözleşme cinsiyete duyarlı sözleşme olması bakımından önemlidir. 1981 yılında yürürlüğe giren ve bağlayıcı bir metin olan

CEDAW, ilerici bir anlayışa sahiptir ve kadın hakları açısından önemli bir belgedir (Acar ve Ertürk, 2011: 285-286). Günümüzde, kadınlara karşı ayrımcılığın ve şiddetin önlenmesine ilişkin “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (2011)” gibi uluslararası seviyede yapılan pek çok diğer sözleşmede CEDAW’a atıf yapılmaktadır (AK, 2011).

Her ne kadar bu dönemde Dünya Kadın Konferansları devam etse, bölgesel ve uluslararası bağlamda kadın hakları mücadelesi hareketlense de hem küresel bazdaki ekonomik krizler hem de soğuk savaşın yarattığı ortam kadınların durumunu ekonomik, sosyal ve diğer birçok alanda kötüleştirmiştir. Bu durum, elbette birçok güçlü kadın hareketinin de ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Ancak 1993 yılında Viyana’da yapılan “Dünya İnsan Hakları Konferansı”na kadar şimdi “toplumsal cinsiyet temelli hak ihlali” denilen, o zaman için tanımı “kadınların sadece kadın olmalarından kaynaklanan hak ihlalleri”olan ihlaller görmezden gelinmiştir (BM, 1993). Bu konferansta kadın haklarının insan hakları olduğu vurgusu yapılmıştır. Bununla kastedilen, İnsan Hakları Bildirgesi’nin koruyucu önlemlerinin kadınların uğradığı insan hakları ihlallerine yönelik yeterliliği olmadığıdır. Maruz kalınan ihlaller değil insanlık suçu, suç bile sayılmamaktadır. Bu konferans sonunda “kadınların ve kız çocuklarının haklarının evrensel insan haklarının bir parçası olduğu” kabul edilmiştir. Ardından aynı yıl, BMGK, alanında ilk belge olan “Kadınlara Yönelik Şiddete Karşı Bildirge”yi kabul etmiştir (BM, 1994).

Dördüncüsü Pekin’de 1995 yılında 189 ülke ile yapılan Kadın Konferansı ise en fazla katılımlı toplantı olmuştur. Burada kabul edilen bildirmede çatışmalarda kadınlara uygulanan şiddetin insanlık suçu olduğu kabulüyle, başta kadına karşı şiddeti önleme ve tamamen yok etme çağrısı olmak üzere 12 alanda kadınlara fırsat eşitliği sağlanması için tüm hükümetlere çağrı yapılmıştır. Çağrı ile birlikte, “Pekin Eylem Platformu” olarak adlandırılmaya başlanan kadın konferansı sonuç bildirgesi ortaya koyduğu net ve

güçlü bakış açısı ile CEDAW ile birlikte BM tarafından kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden tanımlanmasına ilişkin bir dönüm noktası olmuştur (BM, 1995).

1997 yılında, BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi bir rapor yayımlamıştır (BM, 1997). Bununla 1995 tarihli Pekin Eylem Platformuna gönderme yapmış ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin, bütün uygulamaların tüm düzeylerde yasal mevzuat ve politikalar da dâhil edilerek değerlendirilmesi olduğunu ifade etmiştir. Toplumsal cinsiyet, kadınlar ve erkeklerin fırsatlardan eşit yararlanmasına, eşitsizliğin giderilmesine, erkekler kadar kadınların da tecrübe ve kaygılarının ekonomik ve politik plan ve programlara dahil edilmesine yönelik bir çabadır. Bütçeden kalkınmaya, insani yardımdan silahsızlanmaya ve barış, güvenlik, hukuk alanında yapılan tüm çalışmalarda toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar izlenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan, aynı yıl yazdığı raporda toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarının sadece konuyla ilgili uzmanların ya da birimlerin sorumluluğu olmadığını herkesin sorumluluğu olduğunu ifade etmiş ve bunun için eğitim, ekonomi, karar verici mercide olmak ve çevre ile ilgili dört başlıkta konuya eğilmiştir. Ona göre tüm raporlar ve uygulamalarda toplumsal cinsiyet eşitliğini dikkate almak demek, toplumsal cinsiyet eşitliği için öncelikleri belirleyerek yol haritası oluşturmak, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilgili çalışma ve analizleri sistematik olarak kullanmak ve bütçeyle ilgili tüm konularda toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısını korumaktır (BM, 1997b).

Soğuk Savaş'ın bitmesi ve sonrasında Balkanlar, Kafkaslar ve Afrika bölgesinde yaşanan çatışmaların önemli ölçüde sona ermesi ile birlikte dünyada yaşanan değişim, 2000 yılına gelindiğinde kadın hakları konusunda evrensel anlamda daha hararetli bir ortamın doğuşuna olanak sağlamıştır. BMGK "Kadın 2000: 21. Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma, Barış" başlıklı özel oturumunu yine Pekin'de gerçekleştirmiş ve tüm dünyadaki kadınların gündelik hayatını etkileyecek önemli

kararlar almıştır. Bu toplantının bir sonucu olarak, BM'nin en etkin organı olarak kabul edilen BMGK, aynı yıl Ekim ayı sonunda 1325 Sayılı BMGK Kararı “Kadınlar, Barış ve Güvenlik” başlıklarıyla kabul edilmiştir. BM üyesi devletleri başlıkta geçen konularda duyarlılığa davet eden karar, barış kararlarına kadınların da dahil edilmesi konusunda hassasiyet talep eder.

BMGK'nın 1325 sayılı kararı ve sonrasında alınan 2008 ve 2009 tarihli 1820, 1888 ve 1889 sayılı destek kararları cinsel şiddeti sonlandırmaya, cezasızlığı engellemeye ve karar süreçlerine kadınların katılımını artırmaya yönelik kararlar olarak BMGK'nın toplumsal cinsiyetin sağlanmasındaki rolünü göstermesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin güvenlik ve barış perspektifinden alınmasına olanak sağlaması açısından değerlidir.

BMGK'nın bu kararlarından kısa bir süre sonra 2010 yılında BM Genel Sekreteri tarafından ortaya konan 7-Nokta Eylem Planı (*Tracking Progress: Seven Point Action Plan*) ise doğrudan karar verme süreçlerini ilgilendiren bir rapor olarak öne çıkmış ve tamamlayıcı bir belge olmuştur (BM, 2010).

Kadınların, karar verme süreçlerinin tamamına ve eşit katılımını hedefleyen “Kadının Barış İnşasına Katılımı Raporu” (*Report of the Secretary-General on Women's Participation in Peacebuilding*) adlı bu raporun, yedi adımından ilki çatışma çözümüne yöneliktir (BM, 2010). BM, arabuluculuk faaliyetlerinde “üst düzey toplumsal cinsiyet uzmanı” görevlendirmeyi taahhüt etmektedir. İkinci ve üçüncü adımlarda, planlama ve finansal destek aşamalarında, kadınların ve kız çocuklarının kendilerine özgü ihtiyaçlarından ötürü kadınların katılımına destek taahhüt etmektedir. Dördüncü taahhüt, toplumsal cinsiyete duyarlı bakış açısına sahip sivil görevlilerin, özellikle insani yardım ve görev planlayıcılarının artırılmasına yöneliktir. Beşinci taahhüt, kamu kuruluşlarında karar verici konumlarda bulunan kadınların desteklenmesi, altıncı taahhüt kadınların ve kız çocuklarının haklarının özellikle adalet

ve güvenlik açısından iyileştirilmesini içermektedir. Yedinci adımda ise çatışma sonrası yerel iş ve kalkınma olanaklarına, yine eşit katılımcı ve yararlanıcı olarak katılımı, yani ekonomik açıdan iyileştirmeyi taahhüt etmektedir (BM, 2010).

Aynı dönemde BM tarafından kurulan Toplumsal Cinsiyet Konularında Özel Danışmanlık Çalışma Ofisi (*Office of the Special Adviser on Gender Issues and Advancement of Women – OSAGI*)’nin gerektiği durumlarda sahada danışmanlık faaliyetlerinde bulunmak, barış operasyonları sırasında toplumsal cinsiyet ile ilgili bilgilendirme sunumları hazırlamak gibi görevleri bulunmaktadır (Özdemir, 2016: 50).

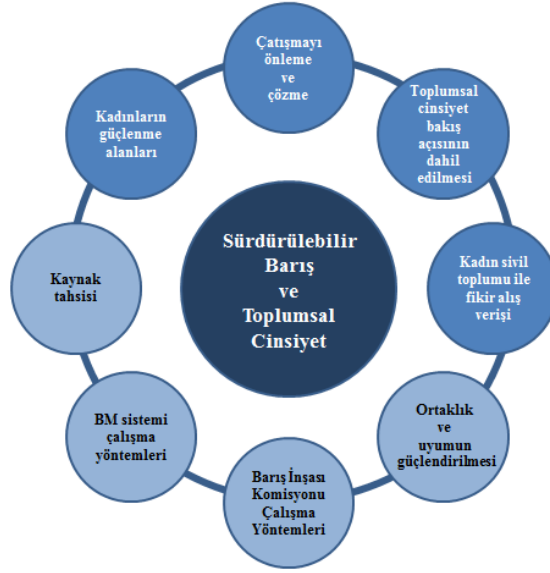
Bu dönemde BM kendi içinde de toplumsal cinsiyetle ilgili düzenlemeye gitmiştir. Daha önce bünyesinde bulunan “Kadın Gelişimi Bölümü (*Division For The Advancement of Women - DAW*)”, “Kadınların Gelişimi için Uluslararası Araştırma ve Eğitim Enstitüsü (*International Research and Training Institute for the Advancement of Women-INSTRAW*)”, “Birleşmiş Milletler Kadınlar için Kalkınma Fonu (*Development Fund for Women-UNIFEM*)” ve OSAGI gibi BM birimleri toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların karar mekanizmalarında daha fazla yetkilendirilmesi gibi konularda önemli çalışmalar yapmaktaydı. Ancak finansal yetersizlikler ve bir bütün olarak toplumsal cinsiyet konusunu yönlendirecek bir birim olmaması nedeniyle toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etme çabaları küresel ölçekte yeterli olamamıştır. Bu zorlukların aşılması için BM, 2010 yılında bu dört birimi UN Women (*Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women*) altında toplamış hem kaynakları bir araya getirme olanağı doğmuş hem de BM reform gündeminin bir parçası haline gelen konunun önemi vurgulanmıştır (BM Kadın Birimi, 2010b).

Bununla birlikte Genel Kurul’un 2015 yılında yayımladığı “Dünyamızı Dönüştürmek: Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi (*Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*)” adlı kararında sürdürülebilir kalkınma için 17 hedef sıralamıştır (BM, 2015). Bu 17 hedefin beşincisi toplumsal cinsiyeti

içermektedir: “Cinsiyet eşitliği sağlayın ve tüm kadınları ve kızları güçlendirin”. Hedefin alt maddelerinin sıralandığı bölümde “Kadınların siyasi, ekonomik ve kamusal yaşamda her türlü karar verme düzeyindeki liderlikleri için etkili katılım ve eşit fırsatların sağlanması” yer almaktadır. Uluslararası Barış Enstitüsü’nün 2016 yılında toplumsal cinsiyet eşitliğinin dönüştürücülüğünü araştırdıkları “*The SDGs and Prevention for Sustaining Peace: Exploring the Transformative Potential of the Goal on Gender Equality*” başlıklı makalenin sonucunda beşinci maddenin gerçekleştirilebilir olduğu sonucuna varılmıştır. Sunulan fırsatların, kadınların liderlik potansiyelini açığa çıkarabileceğini, karar alma sürecine anlamlı katılımlarını kolaylaştırabileceğini ve böylece sürdürülebilir barış ve kalkınmayı ilerletebileceğini gösterdiği iddia edilmektedir (Uluslararası Barış Enstitüsü, 2016).

BM Barış İnşası Komisyonunun 2016 yılında yayımladığı Toplumsal Cinsiyet Stratejisinde (BM Barış İnşası Komisyonu, 2016) ise Genel Kurul’un 2016 yılında kabul edilen “BM Barış İnşası Mimarisinin Gözden Geçirilmesi” (BM, 2016) ve BMGK’nın 2016 tarihli 2282 sayılı kararına (BM, 2016b) gönderme yaparak, barışı sürdürmeye ilişkin tüm tartışmalarda cinsiyetle ilgili konuların dikkate alınmasının, çatışmanın önlenmesinin, çatışmanın çözümünün ve barışın inşasına kadınların katılımının ve bu dönemdeki liderliğinin önemine vurgu yapmıştır. Bölgesel veya uluslararası kurumlarda çatışmaları önleme ve çözme mekanizmalarında tüm karar alma düzeylerinde temsilini artırmanın önemine dikkat çekmiştir.

Bu kararların sürdürülebilir barış ve toplumsal cinsiyet ilişkisiyle ilgili olarak kullanılmasını tavsiye ettiği yöntemler ve vurguladığı başlıklar aşağıdaki şekilde sunulmuştur:

Şekil: 2: Sürdürülebilir Barış ve Toplumsal Cinsiyet (UN Peacebuilding, 2016: 3)

BMGK'nın çatışma süresince ve sonrasında yaşanan cinsel şiddete dikkat çektiği, kadınların ve kız çocuklarının eşitlik ve adalet haklarının hatırlatıldığı ve 1325 sayılı karara gönderme yapan 2106 (2013), 2122 (2013), 2242 (2015) sayılı kararlarında, sürdürülebilir barışın toplumsal cinsiyet eşitliği de dâhil politik, güvenlik, kalkınma, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ile adalet faaliyetleri arasındaki tutarlılığa dayalı bütüncül bir yaklaşımla mümkün olduğu, bu bağlamda çatışmayı önleme, barışı koruma, çatışmayı çözme ve barış inşası gibi barış operasyonlarında hukukun üstünlüğünün kilit unsurlardan biri olduğu vurgulanmıştır.

BM, daha önce belirtildiği gibi CEDAW'dan beri kadınların savaş ve barış sürecinin içinde nasıl ve nerede bulunduğunu ve toplumsal cinsiyet eşitliği adına neler olması gerektiğini gerek tavsiyelerle gerekse zorlayıcı önlemlerle ifade etmiştir. Bu açıdan BM'nin toplumsal cinsiyet meselesi ile ilgili aldığı kararlardan ve yayımladığı belgelerden dönüm noktası nitelikli olanlarına dikkat çekmekte fayda vardır.

3.2.1. “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”

(1979)

1979 tarihli “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” (CEDAW), kadınlara karşı ayrımcılığa ilk dikkat çeken belgedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi dâhil uluslararası birçok bildirme ve belge kadınların haklarını insan hakları programları içinde değerlendirilmekte, kadınların cinsiyet dolasıyla yaşadığı ayrımcılığı görmemiştir. Bu durum kadınların sorunlarının dile getirilmesini ve çözülmesini geciktirmiştir. 1970’lerde ikinci dalga feminist akımın ve kadın hareketinin yükselişi ile konudaki bilinç artmış ve CEDAW’ın yolu açılmıştır. Bu belgeyle, insan hakları belgelerinin, kadınları görmezden geldiği, onlara özel önlemlere ve düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu kabul edilmiş ve “kadınların insan hakları” kavramı uluslararası toplum tarafından tanınmıştır. Türkiye’nin de 1985 yılında çekince koyarak imzaladığı bu sözleşmeyi çok sayıda ülke çekince koyarak imzalamıştır veya imzalamamıştır. Bu ülkeler arasında Türkiye’nin çekince koyarak imzaladığı, 2000 yılında çekinceleri kaldırılan maddeler 9’uncu, 15’inci, 16’ncı ve 29’uncu maddelerdir. 9’uncu Madde Vatandaşlık hakkıyla ilgilidir ve kadına erkekle eşit hak talep etmektedir. 15’inci Madde doğrudan “hukuk önünde eşitlik” başlığını taşımaktadır ve seyahat hakkından mal edinmeye kadar kadınların erkeklerle hukuki olarak aynı haklara sahip olmasını talep etmektedir. 16’ncı Madde, “Evlenme ve Aile İlişkileri Alanındaki Hakları” içermektedir. Eş, iş, soyadı seçimi, velayet, evlat edinme, mal edinme vb. konularda kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olmasını talep etmektedir. 29’uncu Madde sözleşmenin yorumu ile ilgili uyuşmazlıkları içermektedir. Örneğin İsviçre’nin ilk imzadaki çekinceleri yine 15’inci ve 16’ncı Maddelerin bazı paragrafları ve 10’uncu Maddenin bir paragrafıdır. Söz konusu 10’uncu Madde “Eğitim Hakkı” başlıklıdır (BM, 2020). Buradan, ataerkillik söz konusu olduğu zaman uluslararası toplumun yasa koymasının yeterli olmadığını da çıkarmak mümkündür (Berktaş, 2004: 7-8). Eğitim,

vatandaşlık, evlilik ve aile ilişkilerinde eşit hak talepleri taraf devletın yasalarında eşitlikçi değışiklikler yapılmasını gerektirmektedir ve Berktaş'ın işaret ettiği gibi ataerkillik söz konusu olduğunda en doğal hak taleplerinin yasal olarak kazanılması bile zaman (Türkiye'de 15 yıl) alabilmektedir.

Barış çabaları açısından bakıldığında, CEDAW Komitesi, çatışmaların, kadınların ve erkeklerin üzerindeki etkilerinin farklı olduğunu belirtmiş ve toplumsal cinsiyet duyarlılığına sahip bakış açısıyla çatışmalara bakılmasının önemini vurgulamıştır (Taner ve Göktaş, 2019: 23). Söz konusu sözleşme toplumsal cinsiyete duyarlı ilk sözleşme olması bakımından önemlidir; ancak kadını korumaya muhtaç zayıf konumlandığı konusunda eleştiriler mevcuttur. Ayrıca CEDAW'da kadına yönelik şiddetin yer almaması da önemli eleştiri nedenlerinden biridir. Daha sonra bu sorun Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu aracılığıyla çözülmüş, komisyonun ayrımcılığın bir parçası olarak şiddeti tanımasıyla kontrol listesine girmiştir.

CEDAW'ın 1'inci Maddesinde "kadınlara karşı ayrımcılık" tanımlanırken, yasal alanda önlemleri içeren 2'nci Maddesinde imzacı devletlere anayasa ve diğer yasal mevzuat ile ayrımcılık konusunda tedbirler alma, kadın erkek eşitliğini mevzuata dâhil etme, ayrımcılığı engelleme ve ayrımcılığa yönelik yaptırım getiren yasaları çıkarma gibi sorumluluklar vermiştir.

2000 yılında ise CEDAW'ın uygulanmasını etkin hale getirmek için hazırlanan "İhtiyari Protokol (*Optional Protocol*)" yürürlüğe girmiştir (BM, 2000). Burada amaç, taraf devletlerin CEDAW'ın uygulanabilirliğini denetlemesini sağlamaktır. CEDAW ile tanınan haklarının ihlal edildiğini düşünen kişi veya gruplara, doğrudan CEDAW komitesine başvuru hakkı vermesi bu önemli düzenlemelerden biridir.

Ayrıca sözleşmeyi imzalayan ülkeler, dört yılda bir CEDAW'ın gerekliliklerinin uygulamalarıyla ilgili bir rapor hazırlamaktadırlar. Burada önemli bir nokta da şudur: CEDAW'ın yüklediği yükümlülüklerin, kadınlara gerçekten etki edebilmesi için taraf

devletlerin bu yükümlülükleri uygulamaya geçirmesi gerekmektedir. Bu olmadığı sürece BM'nin eşitlik ve kadın hakları çabası kâğıt üzerinde kalacaktır.

3.2.2. “Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı” (1995)

Pekin’de, 1995 yılında dördüncüsü düzenlenen Kadın Konferansı, yapılan en fazla katılımlı toplantı olmuştur. Resmi konferansa 189 ülkeden yaklaşık 17 bin kişi katılmıştır. Ayrıca, Eylem Platformunu etkilemek isteyen uluslararası kadın hareketi, konferans oturumlarıyla eşzamanlı Kadın Forumu düzenlemiştir. Bu etkinliğe de bütün dünyadan 30 binin üzerinde kişi katılmıştır.

Bu konferans sonunda kadın sorunlarının evrensel olduğu kabul edilmiştir. 189 ülke tarafından kabul edilen “Pekin Deklarasyonu ve Eşitlik, Kalkınma ve Barış için Eylem Platformu”, hükümetlere, kadına karşı şiddeti “yeryüzünden silme” çağrısı yaparak, çatışma ortamındaki şiddetin insanlık suçu olduğunu vurgulamıştır. Hükümetleri, kadın erkek eşitliğini sağlamaya, kadının toplumsal anlamda konumunu yükseltmeye ve temel politikalarına toplumsal cinsiyet eşitliğini koymaya yükümlü kılmıştır (Anıl, İlkaracan vd., 2001: 12).

CEDAW’daki bazı eksiklikleri aşarak kadını sadece “zayıf”, “korunmaya muhtaç”, “istismara açık” bir varlık olarak değerlendirmeyen Deklarasyon, kadınların karar verme süreçlerine katılımı, toplumun her seviyesinde desteklenmesi, yönetimde yer alması ile ilgili önemli adımlar atmıştır. Hükümet seviyesindeki temsil eksiğinin cinsiyetler arası eşitsizliği güçlendirdiğini ifade eden Deklarasyon, hükümetlerin ve uluslararası aktörlerin toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımının karar verme süreçlerinde desteklenmesi gerektiğini vurgulamıştır (Özdemir, 2016: 49).

Platform, konferans katılımcılarının dikkatini 12 önemli alana çekmiş ve harekete geçmeye teşvik etmiştir. Bunlardan özellikle “kadına yönelik şiddet”, “silahlı veya diğer türden çatışmaların, yabancı işgali altında yaşayanlar dâhil, kadınlar üzerindeki

etkileri”, “yetki ve karar almanın bütün düzeylerde paylaşılmasında kadınla erkek arasındaki eşitsizlik”, “kadının toplumsal konumunu yükseltmeye yönelik mekanizmalarda her yer ve düzeyde görülen yetersizlik” (Gökalp Kutlu, 2014: 84-85) maddeleri barış inşa faaliyetlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bakış açısına sahip olunması gerektiğinin altını çizmektedir.

Deklarasyonda belirtildiği gibi bölgesel, ulusal veya dünya çapında güvenlik ve barışın, toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşmadan, karar verme süreçlerinin her seviyesine kadınları katmadan sağlanması mümkün görünmemektedir. Güvenlik, barış ve kadın konularındaki BM eylem ve programlarında, Pekin Deklarasyonu ve 1325 sayılı karar rehber niteliğindedir. Bu belgeler, barışı inşa faaliyetlerinde kadın katılımının önemini vurgulamaktadır (Özdemir, 2016: 49).

Pekin Deklarasyonunun önemli özelliklerinden ilki toplumsal cinsiyet kavramı ve toplumsal cinsiyet eşitliği temelli bakış açısının uluslararası sistemde resmi anlamda yer bulmuş olmasıdır. Pekin Deklarasyonu önemli bir dönüm noktasıdır; ancak barış ve güvenlik konularında toplumsal cinsiyet eşitliğinin uygulanmasına yönelik bir karara ihtiyaç duyulduğu ve bu nedenle 2000 yılında BMGK tarafından 1325 sayılı kararın yayımlandığı görülmektedir.

3.2.3. “1325 Sayılı Kadınlar, Barış ve Güvenlik Konulu Birleşmiş

Milletler Güvenlik Konseyi Kararı” (2000)

31 Ekim 2000 tarihinde, “Kadınlar, Barış ve Güvenlik” konu başlıklarıyla 1325 sayılı BMGK kararı kabul edilmiştir. 1325 sayılı karar, karar mekanizmalarında kadın temsilci olmasının önemine vurgu yapması ve barış sürecine kadınların katılımını desteklemesi açısından önemli bir karardır. Barış kararları alınırken kadın temsilci sayısını çoğaltmaya ve barış ve güvenlik konularında toplumsal cinsiyete duyarlı olmaya üye devletleri davet eden karar, özellikle barış inşa süreci analiz ve

değerlendirmelerine toplumsal cinsiyet eşitliğinin dâhil edilmesini vurgular. Bu karardan sonra, barış operasyonlarındaki araştırmacılara ve operasyonda görev yapanlara yönelik, erkeklerin ve kadınların savaştan farklı etkilendikleri için farklı istek ve ihtiyaçları olduğu konusunda eğitim ve bilgilendirme programları başlamıştır. Ayrıca Sierra Leone, Liberya, Kongo gibi ülkelere cinsel şiddet konusunda uzman görevliler ve toplumsal cinsiyet meselesine yönelik özel danışmanlar atanmış ve 1325 sayılı kararın uygulanmasına yönelik çalışmışlardır (Taner ve Gökalp, 2019: 21-22, Akgül, 2011: 225).

1325 sayılı kararla ilgili çalışmalar yapan Naraghi Anderlini¹, kararın dört kategoride çerçvelenebileceğini belirtmiştir. Bunlar koruma, katılım, önleme ve barışı korumadır. Ancak ona göre bu kategorilerin iletmek istediği mesajlar karışıktır. Her biri birçok şekilde anlaşılabilir, uygulanabilir ve çevrilebilir. Anderlini, 2000 yılında yazdığı makalede bu kategorileri şöyle tanımlamıştır: Kadınların karar alma ve barış süreçlerine katılımı, barışı korumada toplumsal cinsiyet perspektiflerini geliştirmek ve eğitim, kadınların korunması ve toplumsal cinsiyetin “anaakımlaşması” (yaygınlaşması) (Akt. Ellerby, 2013: 439).

1325 sayılı kararda özellikle beşinci, onuncu, on beşinci, on altıncı ve on yedinci maddeler savaş ve toplumsal cinsiyet bağlamında önemlidir. Bunlardan beşinci maddede, Genel Sekretere saha operasyonlarında, toplumsal cinsiyetin göz önünde bulundurulmasını tavsiye edilmiştir.

Onuncu maddede, üye devletleri, kadınları ve kız çocuklarını her türlü şiddetten korumak için özel tedbirler almaya çağırırken, on beşinci maddede yerel veya uluslararası kadın gruplarıyla dayanışmak suretiyle kadın haklarının gözetilebileceği ifade edilmiştir.

¹ BM'nin kadın ve çatışma konusunda yazarı ve danışmanıdır. 2013 yılında BM Siyasi ve Barış İnşası İşleri Birimi'nde toplumsal cinsiyet danışmanı olarak çalışmıştır.

On altıncı maddede, Genel Sekreteri barış süreçlerinin toplumsal cinsiyet boyutu ve barışın tesisi üzerine çalışma yapmaya davet etmekteyken, on yedinci maddede, bu yönde kaydedilen ilerlemenin Genel Sekreter tarafından rapor olarak sunulması talep edilmiştir.

1325 sayılı kararda, silahlı çatışma ortamından en çok kadın ve çocukların olumsuz etkilendiği, evlerini terk etmeye veya ilticaya itildikleri ve silahlı unsurlara daha fazla hedef olduklarına dair kaygılar belirtilmiştir. Buna bağlı olarak barışı inşa faaliyetlerinde, kadının varlığının ve eşit katılımının önemi vurgulanmış, her düzeyde ve daha çok temsil edilmeleri tavsiye edilmiştir (BMGK, 2000; Aydın Koyuncu, 2012; 112-113).

1325 sayılı karar, kadınlara, karar verme süreçlerinde güvenlik konularında geniş olarak yer veren ilk karardır. İlk olarak, silahlı çatışmaların kadınların ve kız çocuklarının üzerindeki olumsuz etkilerini gösteren karar, ikinci olarak çatışmasının her aşamasında toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşımda bulunulması gerektiğini ifade etmiştir. Kadınların karar verme süreçlerine katılımının tüm devletlerin görevi olduğunu söyleyen karar, kadınların savaş ve çatışma boyunca maruz kaldığı cinsel ya da toplumsal cinsiyet temelli şiddetin önlenmesine ve bu konudaki karar verme mekanizmasına eşit katılım sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Bu karardan hareketle Eski Yugoslavya'da ve Ruanda'da örneklerine dayanarak çatışma veya savaş süresince kadınlara yönelik uygulanan şiddet insanlığa karşı işlenen suç kapsamına alınmış ve bütün devletleri bu suçun son bulması için sorumluluk almaya davet etmiştir (Özdemir, 2016: 46).

Karardaki özellikle katılım ve temsil ayağı, kadınların önemine vurgu yapmış ve barış ve güvenliğin etkin temsilcileri olarak onları göstermiştir. Bu aşamada güvenliğin kalıcı olması, barışın sürdürülebilirliği için yürütülen çalışmalara eşit katılım sağlanmaları ve bu katılım sözde kalmayıp tam anlamıyla olmalıdır (Chinkin, 2017).

Ayrıca bu kararda iyileştirme ve yeniden yapılanma önemli yer tutar, bu iyileştirme aşaması, bazı ciddi reformları içermekte, mağdurlara tazminat verilmesinden, eğitim ve sağlık alanında çalışmaya kadar geniş bir eylem alanını kapsamaktadır (Taner ve Gökalp, 2019: 23).

Kararla, ilk hedef kadınlara yönelik olan şiddeti azaltmak olsa da yeniden yapılanma ve barış inşası aşamasında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak da önemlidir (Bilgin Aytaç; 2018; 10).

Ancak kimi toplumsal cinsiyet çalışmacıları tarafından, 1325 sayılı kararın çözüme yönelik olmaktan çok kağıt üzerinde bir eşitlik arayışı olduğu, ataerkil bir dille yazıldığı ve uygulamada karşılık bulmasının mümkün görünmediği gibi eleştiriler getirilmiştir.

3.2.4. Güvenlik Konseyi'nin Diğer Destek Kararları

1325 kararının ardından, BMGK, “Kadınlar, Barış ve Güvenlik” başlıklı başka kararlar da almıştır. Destek Kararları olarak anılan bu kararlardan 2008’de oybirliği ile alınan **1820** sayılı karar, doğrudan çatışma ve çatışma sonrası dönemdeki cinsel şiddet ile ilgilidir. Silahlı çatışmalardaki tecavüz ve sistematik olarak uygulanan diğer cinsel şiddeti insanlığa karşı işlenen suçlar içinde tanımlamış, kınamış, bunun önüne geçmek için askeri disiplin önlemleri talep etmiş ve bu şiddeti besleyen mitlerin, tabuların vb. yıkılmasını önermiştir. Ayrıca uygulanan şiddetle ilgili rapor hazırlamayı, şiddeti ortadan kaldırma için yöntemler geliştirmeyi ve sorumluları cezalandırmayı taahhüt eder (Güvenlik Konseyi, 2008a, Gökalp Kutlu, 2014: 87-88, Bilgin Aytaç; 2018; 10, Taner ve Gökalp, 2019: 23)

1888 sayılı karar 2009 yılında yayımlanmıştır. Üye ülkelerden cinsel temelli şiddete son vermelerini, bu şiddetin cezasız kalmamasını, cezasızlığı görüşmek için adli, yasal ve ulusa birimler ile BM’nin birlikte çalışmasını, uzmanlık ve liderlik konusunda

kapasitelerin güçlendirilmesini önermektedir. Kadın katılımını barış inşasının her alanında artırmak için çatışmaların önüne geçme çağrısı yapmıştır. (BM, 2008b, Gökalp Kutlu, 2014: 87-88, Bilgin Aytaç; 2018; 10)

2009 tarihli **1889** sayılı karar, 1325 sayılı kararın tamamlayıcısı olarak görülmektedir. 1325 sayılı kararın uygulayıcılığına çağrı yapmış ve gelinen aşamayı denetlemek için bakılması gereken göstergeler olduğunu öne sürmüştür (BM, 2009; Gökalp Kutlu, 2014: 87-88; Taner ve Gökalp, 2019: 23).

2010 tarihli **1960** sayılı karar, çatışan tüm taraflardan her türlü şiddet eyleminden uzak durmaları ve şiddet, cinsel şiddet ve tecavüz mağdurlarına yardım etmeleri çağrısını yapmış ve cezasızlığın son bulmasını talep etmiştir. Ayrıca üye devletlerden, barış operasyonlarına katılan personeline toplumsal cinsiyet eğitimi vermelerini ve daha fazla kadın güvenlik görevlisi göndermelerini talep etmiştir (BM, 2010; Gökalp Kutlu, 2014: 87-88).

1325 sayılı karara gönderme yapan BM Güvenlik Konseyinin 2106 (2013), 2122 (2013) ve 2242 (2015) sayılı kararları ise, yine cinsel şiddete dikkat çekmekte, eşitlik, adalet ve hukukun üstünlüğü konularına vurgu yapmaktadır. **2106** sayılı karar, cinsel şiddetin ve bu şiddetin cezasız kalmasının sadece kadınlar ve kız çocukları üzerinde değil, erkekler ve oğlan çocukları üzerinde de travma etkisi yarattığını belirtmiştir. Bu karar, toplumsal cinsiyet meselesinin aslında sadece bir kadın meselesi olmadığını ifade etmektedir. Sorumluluk, kadın-erkek herkesin alması gereken bir sorumluluktur. 2013 tarihli **2122** sayılı kararda, çatışmayı önleme veya çatışma sonrası barışı koruma veya inşa faaliyetlerinde sürdürülebilir barışın, siyaset, güvenlik, kalkınma, toplumsal cinsiyet eşitliğini içeren insan hakları ve yasal düzenlemelerin tamamının kendi içinde işbirliği içinde olması ile mümkün olduğunu tekrar etmiştir. Kadınların, ulusal veya uluslararası karar vericiler ile diyalogunun önemine işaret etmiştir.

BM misyonlarının kurulduğu yerlerde kadın görevlilerin bulunmasının önemine işaret eden 2015 tarihli **2242** sayılı rapor ise BM'nin cinsel şiddete veya cinsiyet temelli şiddete sıfır toleransı olduğunu tekrar vurgulamaktadır. Pekin Deklarasyonunun otuzuncu, 1325 sayılı kararın ise on beşinci yılında yayınlanan bu karar, hem bu ikisinde hem de CEDAW'da alınan kararlarda ısrarcı olduklarını ifade etmektedir. Özellikle terörist gruplar tarafından uygulanan cinsel şiddetin çatışmayı ağırlaştırdığına ve uzattığına dikkat çeken karar, yaşanan acıları da derinleştirdiğini dile getirmektedir. Cinsel şiddet ya da cinsiyet temelli şiddet bir savaş taktiği olarak kullanılmaya devam etmektedir. Karar, bununla mücadelenin önemine ve önceliğine işaret etmekte ve son olarak 1325'i tekrar hatırlatan bu karar, barış ve güvenlik alanında kadınların daha görünür olması gerektiğini, üst kademelerde kadınların temsiline yer verilmesi gerektiğini ve onların liderliğinin desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

2019 yılında yayımlanan 2467 ve 2493 sayılı iki karar ise sivil toplum kuruluşlarına kadınlar için destek ve koruma çağrılarını yaparken, tecavüzdən doğan çocuk sorununa dikkat çekmektedir. Diğer tüm destek kararlarına uyulması çağrısı yapan bu kararlar, aynı zamanda barış inşası faaliyetlerine daha çok kadının katılımı için de üye ülkelere çağrı yapmaktadır. (BM, 2019a, BM, 2019b).

Bu kararların her biri kendinden önceki kararlar gönderme yapmakta ve onları güçlendirmek için yazıldığını belirtmektedir. Nihai olarak destek kararları, 1325 sayılı kararda bahsedilen “dört ayak”ı desteklemektedir. Bu dört ayak;

1. Gerek BM'de gerek diğer karar alma süreçlerinde “katılım”,
2. Çatışmaların çıkması ve yayılmasıyla ilgili nedenlere ve önlemlere bakılırken toplumsal cinsiyet bakışının değerlendirmelere dâhil edilmesi demek olan “çatışma önleme”,
3. Kadınların ve kız çocuklarının çatışma süresince korunması ve onlara yönelik işlenen suçların cezasız kalmaması demek olan “korunma”,

4. Hem sağlık olanaklarına erişim hem de cinsel şiddet ya da cinsiyete bağlı şiddet mağdurlarına y6nelik 7aba demek olan “kurtarma ve tedavi”dir (Chinkin, 2017).

BMGK'nın hem 1325 sayılı kararında hem de destek kararlarında vurguladığı barış g6r6şmelerine ve karar mekanizmalarına katılım ile ilgili dikkat 7ekici bir 7alışma Stone tarafından 2014 yılında yayımlanmıştır. Stone, 2014'de yaptığı 7alışmada, 1989 – 2011 yılları arasında yapılan 156 barış anlaşmasında kadın katılımı ve kalıcı barış ilişkisini incelemiştir. Stone'un 7alışmasına g6re kadınların da katıldığı resmi barış g6r6şmelerinin daha uzun 6m6rl6 olduğu, barış g6r6şmeleri sonunda yapılan anlaşmalarda ise barışın iki yıldan uzun 6m6rl6 olma ihtimalinin katıldıkları anlaşmaların katılmadıkları anlaşmalara oranla y6zde 20 daha fazla olduğu g6r6lm6řt6r. Uzun d6nemli bakıldığında, 15 yıldan daha uzun s6reli bir barış ihtimalinin y6zde 35 arttığı g6r6lm6řt6r (Stone, 2014: 20-22).

Stone'un şaşırtıcı olarak değerlendirdiği 6nemli bir veri ise bu d6nemdeki katılım ile ilgilidir. Araştırmaya konu olan d6nem i7indeki 156 barış g6r6şmesinde kadınların katılım oranı y6zde 25,3't6r. Bu elbette yeterli değerdir; ancak yıllar boyunca s6rd6r6len kadın hakları m6cadelesi d6ř6n6ld6đ6nde azımsanmayacak bir rakamdır. Yazar bu y6ksek oranı, BM'nin kadın katılımını destekleyen raporlarına, BM Kadın Birimi gibi birimlerin 7abasına bağlanabileceğini ifade etmektedir.

Barış inşası faaliyetleri, toplumsal cinsiyet eşitliğini dikkate alan bir analiz ve bakış a7ısı ile yapılırsa, eşitersiz g66 ilişkilerini bozmak, adaleti sağlamak ve barışı s6rd6r6lebilir kılmak i7in bir fırsat olarak değerlendirilebilir (Akg6l, 2011: 222-225).

BM'nin aldığı t6m kararlar, yayınladığı t6m belgeler ve konferans sonu7 raporları boyunca en 7ok ifade edilen taleplerden biri kadınların her seviyede ve eşit katılımıdır. Diaz, m6zakerelerde, barış g6r6şmeleri ve barışı inşa faaliyetlerinde, kadınlardan “Arabulucu”, “G6r6şmeci Tarafların Temsilcileri”, “Kadınlrın G6ndemini Temsil Eden T6m6yle Kadınlardan Oluşan G6r6şmeci Gruplar”, “şahitlik”, “G6zlemci Rollerini”

“İmzacı Taraf”, “Toplumsal Cinsiyet Danışmanları” ve “Paralel Bir Forum Girişimcileri” rollerinde yararlanıldığını ifade etmektedir (Akt.: DPI, 2012: 16). Ayrıca kadınların ve kız çocuklarının yaşadıklarını operasyonlarında görevli kadınlara daha kolay anlattıkları düşünülürse uluslararası güvenlikle ilgili icra süreçlerine daha fazla kadının katılımının sağlanması uygun olacaktır.

Ele alınan BM belgelerinde kullanılan dil, vurgu yapılan “katılım” ve “liderlik” gibi kavramların sürekli tekrar etmesi; ancak uygulamada karşılığının olup olmadığına bakılmaması, BM’nin çatışma bölgelerindeki sorunların çözümünü yönetsel araçlarda araması, kadına yönelik şiddeti sürekli vurgulanmasına rağmen somut çözüme ilişkin bir yaklaşım sunmaması örgütün toplumsal cinsiyete duyarlılık ile ilgili eleştirilebilecek en önemli yönleridir.

Belgeler bağlamında bir yapı inşa edilmiş ve bu konudaki anlayış netleşmiş görülmekle beraber, toplumsal cinsiyet eşitliği anlamında farkındalığın, toplumda ne derece geliştiği, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden inşasında BM’nin anlayışının ne derece etkili olduğu konusu tartışılabilir boyuttadır. Örneğin barışı koruma faaliyetlerinin sürdürüldüğü Demokratik Kongo Cumhuriyeti’nde, diğer hak ihlallerinin yanında kadınlara yönelik cinsel şiddetin devam ettiği hatta önceki raporlama dönemine göre arttığı Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği yıllık raporunda yer almıştır (BMİHYK, 2019).

Bütün bu eksiklere rağmen, barış operasyonlarının ana başlıklarından birinin toplumsal cinsiyet olması, kadın hakları konusunda gerçekleştirilen konferanslar, yapılan sözleşmeler, personele verilen toplumsal cinsiyet eğitimleri ve kararlar BM’nin toplumsal cinsiyet eşitliği yönündeki çabalarına örnek gösterilebilir.

SONUÇ

Barış inşası ve yeniden yapılanma dönemi, silahlı çatışmanın bittiği, ateşkesin imzalandığı barış görüşmelerinden farklıdır. Barış inşası, çatışmaların yıkımına son vermek, aynı yıkımın tekrar yaşanmaması için çatışmanın her bir nedenini ayrı ayrı tespiti ve imhaya yönelik olmalıdır. Uluslararası sistem genelde çatışmanın yaktığı ya da zarar verdiği kurum ve altyapının inşasına yönelmekte ve karşıt gruplar veya karşıt devletler arasında ortak faydaya dayalı ilişkiler geliştirmeye odaklanmaktadır (Akgül, 2011: 215). “Barış inşası” terimini BM dizinine sokan BM eski genel sekreterlerinden B. Ghali bile 1992’de barış inşasını 1992 tarihli raporunun 15’inci Maddesinde, "savaşın parçaladığı alt yapı ve binaların onarımı, ülkeler arasından ortak yarara dayalı bağları inşa etmek" olarak özetlemektedir

Daha önce belirtildiği gibi 1970’lerden sonra kadın hareketlerinin de güçlenmesi ile BM için de barışın ve sürdürülebilir olmasının yolu ve araçları değişmeye başlamıştır. Yapısal içerikli ve sadece çatışmaları durdurmaktan ibaret olan barış eğilimleri, zamanla sosyal ilişkileri ve durumları da kapsamaya, adaleti sağlamaya, baskı unsurlarından halkı kurtarmaya ve eşitliğe ulaşmaya yönelmiştir.

Barışın sadece silahlı unsurlar arasında sağlanacak bir durum olmadığı anlaşılmıştır. Çatışan gruplar dışında insanları etkileyen, onlara zarar veren, bedeller yükleyen savaşın barış sürecinin de bu insanları içine alması gerekmektedir. Mağdurları sürecin dışında bırakan bir barış adillik ve sürdürülebilirlik iddiasında olması mümkün değildir. Savaştan etkilenişi farklı olan toplum, grup ya da kişilerin, barıştan beklentilerinin, taleplerinin, ihtiyaçlarının aynı olmasını beklemek de mümkün değildir.

Bu nedenle, çatışmadan barışa dönüş ve barışın inşasına toplumsal cinsiyet bakış açısıyla yaklaşılabilirse, karar vericilerin çatışma ve çatışma sonrası dönemlerde, erkeklerin ve kadınların farklı deneyimler yaşadığını kavramaları kolaylaşabilir

(McWilliams ve Kilmurray, 2019: 127). Örneğin, savaşa ya da çatışma öncesi dönemde genelde propaganda veya eylemsel temelde cinsiyetçi bir süreç yaşanmaktadır. Kadınlık ve erkeklik değer yargıları, buna bağlı olarak annelik, savaşçılık gibi özelliklerin övülmesi, erkekliğin yüceltilmesi, askeri bütçenin artması ve sosyal harcamaların veya yardım fonlarının azaltılması/kesilmesi, bazı durumlarda seferberlik bağlantılı fuhuş sektörünün oluşması gibi durumlar savaşın/çatışmanın cinsiyetçi yönleridir. Çatışma sürecinde ise insan hakları ve kadın hakları ihlallerini, cinsel şiddet ve doğrudan şiddet yoluyla gerçekleşen tüm ihlalleri kapsamaktadır. Bazı durumlarda erkeklerin askere alınmasının ve çoklu ölümle sonuçlanan çatışmaların sosyal ilişkileri, yapıyı bozduğu, kadınların o döneme kadar topluluğun erkeklere yüklediği görevleri üstlenmek durumunda kaldıkları; ancak çoğunun eğitimsizliği yüzünden ucuz işlerde emek veya beden açısından sömürülmesi sonucunun da yaşandığı ihlallere rastlanmaktadır. Haliyle çatışma sonrasında, cinsiyetçi sonuçları merkeze alan bir analiz yapılması ve önlemler geliştirilmesi, barışı inşa faaliyetlerine toplumsal cinsiyet eşitliğinin dâhil edilmesi demektir.

Çatışma ve savaşın acısını çeken kadınların, barış inşasında yaşadıkları ülkelerin karar mekanizmalarına katılmaları hayati öneme sahiptir. Çatışma süresince ve sonunda şiddetin çeşitli şekillerine maruz kalan kadınlar, kendi güvenlikleriyle karar sürecine sadece mağdur olmalarından değil, yaşayan, bilen, durumu analiz edebilen olmaları açısından katılmalıdırlar. Dolayısıyla sürdürülebilir barış için kadının barış görüşmelerine doğrudan katılımı şarttır (Lindborg, 2017). BM, eşit katılımı kararlarında vurgulamakla beraber, nedenleri konusunda açıklayıcı olmaktan genel olarak uzak kalmıştır. Bu durum da katılımın önemini anlaşıldığından çok bir ezber gibi tekrarlandığı fikrine götürmektedir.

Barışın inşası ve kalıcı bir hal almasında toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısı geliştirmek adına gösterilen çabanın ne olduğunu görmek için öncelikli olarak

savaşta ve barışta kadının nasıl algılandığına ve toplumsal cinsiyet tartışmalarına, daha sonra BM'nin rapor ve kararlarına ayrıntılı bakmak gerekmektedir.

Hem barış operasyonlarının yapısına hem de BMGK'nın kararlarına bakıldığında kadınların “korunmaya muhtaç”, “savunmasız”, “zayıf” olarak nitelendiği görülmektedir. BM'nin kendi karar alma süreçlerine katılımı konusundaki eşitsizlik kırılabilirse, bu nitelermeler değişebilecek ve “katılım” ezberine bir söylem olmaktan çıkıp anlamlı hale gelecektir.

Kadınların barış inşasına katılımının güçlendirilmesi, BM'nin öncelikli gündem maddelerinden biri olmasına rağmen, bunun başarılması konusundaki bakış açısını geliştirmesinin uzun zaman aldığı görülmektedir. Sürdürülebilir barışın önemli bir parçası olan toplumsal cinsiyet eşitliği, toplumsal cinsiyete duyarlı barış faaliyetlerinin sürdürülebilir barış için temel koşullardan biri haline gelmişken, barışı inşa faaliyetlerinin başat aktörü olan BM'nin bu konudaki yaklaşımının açık bir şekilde tanımlanması gerekmektedir. Bu temelden hareketle, barışı inşa faaliyetlerinin hedefi olan sürdürülebilir barışın tesisinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin rolünün BM tarafından nasıl tanımlandığı sorusunun cevabı çalışma kapsamında aranmıştır.

Çalışmada BMGK kararlarına odaklanılmıştır; çünkü barışı inşa operasyonlarının planlanması ve uygulanmasında hem belirleyici rolü vardır. Hem de kadınların da erkeklerle eşit şekilde bu faaliyetlere katılımını sağlayacak mekanizmalar BMGK tarafından sağlanabilmektedir.

Bununla birlikte, BMGK kararlarının düşünsel alt yapısı, bu kararların da referans aldığı ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik önemli adımlar olan 1981 tarihli CEDAW'ı ya da 1995 tarihli Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı da dikkate alınarak kurgulanmıştır.

İlgili dokümanlara ilişkin yapılan analizlerde görülmüştür ki, yıllar geçse de BM nezdinde yapılan kadınla ilgili bütün toplantılarda, yayımlanan bütün belgelerde,

fırsatlara ulaşım, adalet, eşit katılım, şiddete karşı cezasızlığın önlenmesi vb. talepler devam etmiş, gelişmeler olmakla birlikte BM nezdinde genel olarak sürdürülebilir barışı inşa etme yolunda toplumsal cinsiyet bakış açısına duyarlı faaliyetlerin gerçekleşmesinin talep aşamasında kaldığı görülmüştür. BM'nin bu dokümanları imzalayan devletlerden, kararların uygulanmasına yönelik taleplerini devam ettiriyor olması bunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, BMGK tarafından 2000 yılında kabul edilen 1325 sayılı karar, yine bağlayıcı nitelikte olması bakımından bir dönüm noktasıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin barışı inşa sürecindeki değerlendirmelere ve planlamalara dâhil edilmesine, kadınların her seviyedeki karar mekanizmalarına aktif katılımına vurgu yapmaktadır. Barış operasyonlarında toplumsal cinsiyete duyarlılığa dikkat çekmesi bakımından 1325 sayılı karar öncü niteliktedir.

Destek kararları niteliğindeki 1820, 1888, 1889, 1960, 2106, 2122, 2242 sayılı kararlar yine karar alma süreçlerinde kadınların aktif olarak varlığını güçlendirmek amacıyla olduğu gibi cinsel şiddetin cezasızlığını önlemeyi ve cinsel şiddeti bitirmeyi amaçlamış ve barışın sağlanmasında sadece kadınların barışı inşa süreçlerine aktif katılımlarını değil, kadına yönelik şiddetin önlenmesine de odaklanmışlardır. 1820 sayılı karar cinsel şiddeti bir savaş suçu olarak tanımlarken, 1888 sayılı karar, toplumsal cinsiyet temelli şiddetin cezasız kalmasını engellemeye çalışmış, 1889 sayılı karar, 1325 sayılı kararın uygulanmasını denetlemek için göstergeler belirlemenin gereğini ifade etmiş, 1960 sayılı karar ise yine cinsel şiddetin durdurulması çağrısını yapmıştır. Bununla birlikte 2106, 2122 ve 2242 sayılı kararlar da toplumsal cinsiyet eşitliğine açık bir şekilde vurgu yapmış ve toplumsal cinsiyet eşitliği talep etmiştir.

BM'nin toplumsal cinsiyete duyarlı bakışı uygulamadaki karşılıklarından birini BM Kadın Birimi sayesinde bulmaktadır. Kadınlar BM Kadın Birimi'ne başvurarak savaş suçları ile ilgili tanıklık yapabilmektedir. BM'nin insan hakları açısından

bağlayıcılığının olmaması, çeşitli hak ihlallerine yaptırımda bulunamaması sorun olsa da çatışmalarda kadınlara karşı işlenen suçların “Uluslararası Ceza Mahkemesi” kapsamına alınması önemli bir kazanımdır. Bu vesileyle kadınların mahkemelerde tanıklığı, cezasızlığın önlenmesi yolunda atılan önemli bir adımdır.

Sonuç olarak, barışı inşa faaliyetlerinin bir bütün olarak amacına ulaşabilmesi ve barışın sürdürülebilir olması için her alanda eşitlik ve adalet arayışının ve çabasının olması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bir inşa süreci olarak adlandırılabilir bu süreç, barışın sürdürülebilir olmasının en temel koşullarından biridir. BM tarafından bu anlayışın geliştirilmeye çalışıldığı ancak toplumsal cinsiyete duyarlı barışı inşa faaliyetlerinin kavramsal düzeyde sınırlarının çizilmesinde zorlandığı görülmektedir. Bunun bir sonucu olarak da BM'nin söylemlerinde sürdürülebilir barışın sağlanmasında temel araç olan toplumsal cinsiyete duyarlı bir anlayışı geliştirmeye çalıştığı, ancak bunun toplumsal cinsiyette eşitlik üzerinden olabileceğine yönelik bir yaklaşımın geliştirilemediği görülmektedir. Yine de BM tarafından barışı inşa faaliyetlerinde edinilen tecrübeler ve toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşımın geliştirilmesine yönelik sahip olunan motivasyon, bu konudaki kavramsal ve kuramsal bütünlüğün de sağlanabileceğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Acar Savran, G. (2009). *Beden Emek Tarih Diyalektik Bir Feminizm İçin*, İstanbul: Kanat Kitap.
- Acar, F. & Ertürk, Y. (2011). Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Kazanımlar, Sorunlar, *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar*, Der. Serpil Sancar, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 281-303.
- Akgül, Ç. (2011). *Militarizmin Cinsiyetçi Suretleri*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Alisbah Tuskan, A. (2011). Toplumsal Cinsiyet Toplumda Kadına Biçilen Roller ve Çözümleri, *İstanbul Barosu Dergisi*, Cilt: 85, Sayı: 1, Sayfa: 85-88.
- Amstutz, M.R. (2015). *International Ethics: Concepts, Theories, and Cases in Global Politics*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Anıl, E., İlkaracan, P. vd. (2001). *Pekin+5: Birleşmiş Milletler’de Kadının İnsan Hakları ve Türkiye’nin Taahhütleri*, Kadının İnsan Hakları Projesi (KİHP). İstanbul: Yeni Çözümler Vakfı İrtibat Bürosu.
- Arıcı, F. (2011). *Üniversite Öğrencilerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Algılar ve Psikolojik İyi Oluş*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ashmore, R.D. & Sewell, A. (1998). Sex/Gender and Individual. *Advanced Personality* (ed.D.F.Barone, M.Hersen, V.B.V.Hasselt), 377-408, Plenum Press, New York, 1998.
- Avcı, Ü.M. (2012). *Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Harekatı ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin Rolü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Avrupa Konseyi (2012). *Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence* Erişim Adresi:
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008482e>

Aydın, K. (2018). Kadınların Düşünce Hayatında Erkeğin Egemenliği: Ev Kadınları Üzerine Bir Araştırma (Erzurum İli Örneği). *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 4, 161-186.

Aydın Koyuncu, Ç. (2012). Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları Açısından Güvenlik Konusunun Analizi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. Cilt 67, No.1, 111-139, Ankara.

Bağcı, S.Ç. & Gürler, C.N. (2018). Yabancı Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışsal Eğilimler: Ulusal Kimlikler ve Sosyal Baskınlık Yöneliminin Yordayıcı Rolü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt:17 Sayı:67 1167-1180.

Bandura, A. & Bussey, K. (1999). Social Cognitive Theory of Gender Development and Differentiation. *Psychological Review*. 106(4):676-713, Erişim Adresi (7 Aralık 2019):
https://www.researchgate.net/publication/12741492_Social_Cognitive_Theory_of_Gender_Development_and_Differentiation

Baumeister, R. & Hutton, D.G. (1987). Self-Presentation Theory: Self-Construction and Audience Pleasing, Theories of Group Behavior. *Springer Series in Social Psychology* (ed. Mullen B., Goethals G.R.). 71-87, Springer, New York. Erişim Adresi:
https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4612-4634-3_4

Berktaş, F. (2004). Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye. *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları 7*. Erişim Adresi :

https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/berktay_std_7.pdf

Bilgin Aytaç, G. (2018). Feminist Yaklaşım Çerçevesinde İnsan Güvenliği: Sivil Toplum Gözüyle Irak Örneği. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*. 2, 9-23, İstanbul.

Bingöl, O. (2014). Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16* (Özel Sayı I): 108-114, Karaman.

Birdişli, F. (2010). Birleşmiş Milletlerin Uluslararası Sorunları Önleyebilme Yeteneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Sayı 3, 172-182.

Blackstone, A. (2003). Gender Roles and Society. in *Human Ecology: An Encyclopedia of Children, Families, Communities, and Environments*, (Ed) Julia R. Miller, Richard M. Lerner, and Lawrence B. Schiamberg. Santa Barbara. Pp 335-338. Erişim Adresi (23.01.2020):
<https://pdfs.semanticscholar.org/379c/1ad76ad6a19639346b2f97afe6dcaea6b9ff.pdf>

BM. (1945). *Charter of UN*. Erişim Adresi (21.06.2019):

<https://www.un.org/en/sections/un-charter/un-charter-full-text/>

BM. (1948). *United Nations Truce Supervision Organization (UNTSO)*. Erişim Adresi (22.10.2019): <https://untso.unmissions.org/>

BM. (1949). *United Nations Military Observer Group in India and Pakistan (UNMOGIP)*. Erişim Adresi (22.10.2019):

<https://unmogip.unmissions.org/>

- BM. (1974). *Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict, 14 December 1974, A/RES/3318*. Erişim Adresi:
https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.19_declaration%20protection%20women%20armed%20conflict.pdf
- BM. (1979). *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW)*. UN Doc CEDAW/C/GC/30. Erişim Adresi (22.07.2018): <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CEDAW.aspx>
- BM. (1992). *An Agenda for Peace: Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping A/47/277 - S/24111* Erişim Adresi (27.11.2019):
https://www.un.org/ruleoflaw/files/A_47_277.pdf
- BM. (1993). *Vienna Declaration and Programme of Action*. Erişim Adresi (23.11.2019): <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/Vienna.aspx>
- BM. (1994). *Declaration on the Elimination of Violence against Women*. Erişim Adresi (23.11.2019): <https://undocs.org/en/A/RES/48/104>
- BM. (1995). *Beijing Declaration and Platform for Action (BDPA) 1995* Erişim Adresi (12.06.2019):
https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/Beijing_Declaration_and_Platform_for_Action.pdf
- BM. (1997). *Report of the Economic and Social Council for 1997*. Erişim Adresi (03.12.2019): <https://digitallibrary.un.org/record/271316>

- BM. (1997). *Thematic Issues Before the Commission on the Status of Women*
Erişim Adresi (02.12.2019):
<https://www.un.org/esa/documents/ecosoc/cn6/1997/ecn61997-3.htm>
- BM. (2000). *Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women* Erişim Adresi (20.09.2019):
[https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY
&mtmsg_no=IV-8-b&chapter=4&clang=_en](https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtmsg_no=IV-8-b&chapter=4&clang=_en)
- BM. (2008a). *Resolution 1820*. Erişim Adresi (20.10.2019):
<http://unscr.com/en/resolutions/doc/1820>
- BM. (2008b). *Resolution 1888*. Erişim Adresi (20.10.2019):
<http://unscr.com/en/resolutions/doc/1888>
- BM. (2009). *Resolution 1889*. Erişim Adresi (20.10.2019):
<http://unscr.com/en/resolutions/doc/1889>
- BM. (2010). *Resolution 1960*. Erişim Adresi (20.10.2019):
<http://unscr.com/en/resolutions/doc/1960>
- BM. (2010). *Report of the Secretary-General on Women's Participation in Peacebuilding (A/65/354– S/2010/466) Tracking Progress: Seven Point Action Plan*, Erişim Adresi (28.10.2019):
[https://www.un.org/peacebuilding/sites/www.un.org.peacebuilding/files/
documents/seven_point_action_plan.pdf](https://www.un.org/peacebuilding/sites/www.un.org.peacebuilding/files/documents/seven_point_action_plan.pdf)
- BM Kadın Birimi. (2010b). *Joint Statement by DAW, INSTRAW, OSAGI and UNIFEM*. Erişim Adresi (26.10.2019): [https://www.unwomen.org/en/
news/stories/2010/7/joint-statement-by-daw-instraw-osagi-and-unifem](https://www.unwomen.org/en/news/stories/2010/7/joint-statement-by-daw-instraw-osagi-and-unifem)
- BM. (2013a). *Resolution 2106*. Erişim Adresi (20.10.2019):

<http://unscr.com/en/resolutions/doc/2106>

BM. (2013b). *Resolution 2122*. Erişim Adresi (20.10.2019):

<http://unscr.com/en/resolutions/doc/2122>

BM. (2015). *Resolution 2242*. Erişim Adresi (20.10.2019):

<http://unscr.com/en/resolutions/doc/2242>

BM. (2015). *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable*

Development. A/RES/70/1. Erişim Adresi: https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E

BM. (2016). *Review of the United Nations Peacebuilding Architecture*.

Erişim Adresi (28.11.2019): <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N16/119/39/PDF/N1611939.pdf?OpenElement>

BM. (2016b). *Resolution 2282 (2016.)* Erişim Adresi (27.11.2019):

<http://unscr.com/files/2016/02282.pdf>

BM Barış İnşası Komisyonu. (2016). *Peacebuilding Commission's Gender*

Strategy. Erişim Adresi: [https://www.un.org/peacebuilding/sites/](https://www.un.org/peacebuilding/sites/www.un.org.peacebuilding/files/documents/07092016-_pbc_gender_strategy_final_1.pdf)

www.un.org.peacebuilding/files/documents/07092016-_pbc_gender_strategy_final_1.pdf

BMKP. (2018). *UNDP Gender Equality Strategy 2018-2021*. Erişim Adresi

(08.11.2019): <https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/womens-empowerment/undp-gender-equality-strategy-2018-2021.html>

BM. (2019a). *Resolution 2467*. Erişim Adresi (27.11.2019):

<http://unscr.com/en/resolutions/doc/2467>

BM. (2019b). *Resolution 2493*. Erişim Adresi (27.11.2019):

<http://unscr.com/en/resolutions/doc/2493>

BMİHYK. (2019). *Human Rights Situation and The Activities of The United Nations Joint Human Rights Office In The Democratic Republic of The Congo*. Erişim Adresi (13.02.2020): <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/243/01/PDF/G1924301.pdf?OpenElement>

BM. (2020) *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women - Participant* Erişim Adresi (15.01.2020):

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtmsg_no=IV-8&chapter=4&clang=_en#9

BM. (Tarih Yok) *History of the United Nations*, Erişim Adresi:

<https://www.un.org/en/sections/history/history-united-nations/index.html>

Brauch, H.G. (2008). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. Cilt 5, Sayı 18, s. 1- 47.

Boulding, K. (Tarih Yok) *Moving from Unstable to Stable Peace*, Erişim Adresi (01.02.2020): <https://ee.stanford.edu/~hellman/Breakthrough/book/pdfs/boulding.pdf>

Chinkin, C. (2017). *Kadınlar, Barış ve Güvenlik: Söylemden Uygulamaya Geçiş*. Erişim Adresi (20.03.2019): <https://www.nato.int/docu/review/2017/Also-in-2017/women-peace-security-violence-conflict-sexual-resolution-angelina-jolie/TR/index.htm>

Coşkun, S. (2018). Savaş ve Barış: Haklı/Adil Savaşa İlişkin Ahlaki Açmazlar, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 26, 149-160. Ankara.

- Cuncic, A. (2019). An Overview of Gender Constancy, *Verywell Mind Web Page*, Erişim Adresi: <https://www.verywellmind.com/an-overview-of-gender-constancy-4688620>
- Çelik, A.B. (2016). BMGK 1325'ten 15 Yıl Sonra: Kadınlar, Barış ve Güvenlik, *Türkiye Politika ve Araştırma Merkezi (Research Turkey)*, Cilt V, Sayı 3, 6-17, Londra
- Çıvgın, A.G. (2018). Savaştan Sürekli Barışa: Platon ve Kant, *Temaşa Felsefe Dergisi*, Sayı 9, 109-127.
- Demirtürk Demirdögen, Ü. (2006). BM Barış Koruma Operasyonları ve Güç Kullanma Olgusu (1946-1996). *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (11), 236-257.
- Demokratik Gelişim Enstitüsü (DPI). (2012). *Kadınları Barışın İnşasına ve Demokratik Reforma Dâhil Etmek*, Haz. Kerim Yıldız.
- Diaz, P.C.& Tordjman, S. (2010). Women's Participation in Peace Negotiations: Connections Between Presence and Influence, *1325 +10: Women Count for Peace*, New York, USA. Erişim Adresi (4 Ekim 2019): <https://www.unwomen.org/~media/Headquarters/Media/Publications/en/03AWomenPeaceNeg.pdf>
- Dökmen Y. Z. (2010). *Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- DSÖ. (2019). *Gender and Genetics*. Erişim Adresi (23.06.2019): <https://www.who.int/genomics/gender/en/>
- Dupré, J. (2001). Evolution and Gender, *Women: a Cultural Review*. Volume 12. No.1. https://www.researchgate.net/publication/233434019_Evolution_and_Gender
- Ellerby, K. (2013). (En)gendered Security? The Complexities of Women's Inclusion in Peace Processes. *International Interactions: Empirical and*

Theoretical Research in International Relations. 39:4, 435-460. Erişim Adresi: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03050629.2013.805130>

Fourteen Points, *Encyclopaedia Britannica Web Site*

Erişim Adresi (3 Aralık 2019) :

<https://www.britannica.com/event/Fourteen-Points>

Galtung, J. (1969). Violence, Peace, and Peace Research. *Journal of Peace Research*, Vol. 6, No. 3 (1969), pp. 167-191. Erişim Adresi (12.01.2020): <https://www.jstor.org/stable/422690?seq=1>

Galtung, J. (1976). *Three Approaches to Peace: Peacekeeping, Peacemaking, and Peacebuilding*. Erişim Adresi (18 Kasım 2019): https://www.galtung-institut.de/wp-content/uploads/2016/06/galtung_1976_three_approaches_to_peace.pdf

Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*, (Ed.) Hüseyin Özel & Cemal Güzel. Ankara: Araç Yayınevi

Golombok, S. & Fivush, R. (2001) *Gender Development*, Cambridge University Press. Erişim Adresi (5 Aralık 2019): https://books.google.com.tr/books?id=CSgcZVmGBGcC&pg=PA90&dq=gender+development&hl=et&ei=Z_zsXefzG4iz-wH-mIIQ&cd=1#v=onepage&q=gender%20development&f=false

Güldü, Ö. & Kart Ersoy, M. (2009) Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. S.3, 99-116.

Hasta, D. & Karaçanta, H. (2017) Yetkecilik, Sosyal Baskınlık Yönelimi ve Siyasal Görüş, *Türk Psikoloji Yazıları*. 20 (40). 23-34.

- Hinsch, W. (2013) Kant, İnsancıl Müdahale ve Ahlaksal İstisnacılık, *Barışın Felsefesi 200. Ölüm Yıldönümünde Kant* içinde, haz. İoanna Kuçuradi, 85-118. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kakışım, C. (2017) Liberalizm Çağında Barış Çalışmaları ve Demokratik Barış Vizyonu: Teorik Bir İnceleme, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 50, 27-44.
- Kant, I. (1984), *Seçilmiş Yazılar*. Nejat Bozkurt (Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi (Özgün eser 1795 tarihlidir)
- Keskin Ata, F. (2014) Uluslararası Hukukta Savaş ve Barış. *Mülkiye Dergisi*. 38 (3). 83-99.
- Keskin, F. & Ulusan, A. (2016) Kadının Toplumsal İnşasına Yönelik Kuramsal Yaklaşımlara Dair Bir Değerlendirme. *Akdeniz İletişim Dergisi*. Sayı 26. 47-69.
- Keskin, U. (2019) Ebedi Barış Anlayışı ve Dehşet Dengesi Kuramı Ekseninde Düalist Bir Tartışma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 135-155.
- Lett, D. (2012) Gender Regimes in Western Societies from Antiquity to the Seventeenth Century, in *Annales. Histoire, Sciences Sociales - Gender Regime*, 2012/3. page: 389-399. France: Editions de l'E.H.E.S.S. Erişim Adresi (19.01.2020): https://www.cairn-int.info/article-E_ANNA_673_0563--gender-regimes-in-western-societies-from.htm
- Lingbrorg, N. (2017). *Essential Role Women Peacebuilding*, United States Institute of Peace, Washington Erişim Adresi (1 Aralık 2019):

<https://www.usip.org/publications/2017/11/essential-role-women-peacebuilding>

McLeod, S.A. (2014, Aralık 14) *Biological Theories of Gender*. Simply psychology. Erişim Adresi (30.01.2020):

<https://www.simplypsychology.org/gender-biology.html>

Mearsheimer, J.J. (2005) .E.H. Carr vs. Idealism: The Battle Rages On, *International Relations*, Vol 19(2): 139–152. Erişim Adresi (3 Aralık 2019):

<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0047117805052810>

Nabavi, R.T. (2012). Bandura's Social Learning Theory & Social Cognitive Learning Theory. *Theories of Developmental Psychology*, 1-23. Erişim Adresi (04.02.2020): https://www.researchgate.net/publication/267750204_Bandura's_Social_Learning_Theory_Social_Cognitive_Learning_Theory

Okumuşoğlu, S. (2017). Sosyal Baskınlık Yöneliminin Kişilik Özellikleriyle İlişkisi, *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 12, 881-895..

Ökten, K.H. (2001). Immanuel Kant'ın "Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme" Adlı Eseriyle Ortaya Koyduğu Ebedi Barış Fikri ve Bu fikrin Uluslararası İlişkiler Düşüncesinde Yarattığı Etki, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özdemir, Ö. (2016). Değişen Uluslararası Güvenlik İnşasında Toplumsal Cinsiyet Meselesi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 5 (2), 33-59, Ankara.

Özer, M. (2013). *Uluslararası Barışı Koruma Operasyonları ve Bosna-Hersek, Kosova ve Afganistan Örneklerinde Türkiye'nin Katkıları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Petersen, J. & Shibley Hyde, J. (2014) The Role of Gender in Educational Contexts and Outcomes., *Advances in Child Development and Behavior*, Volume 47, Pages 43-76,. Erişim Adresi (3 Aralık 2019)
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0065240714000056>
- Polat, S. (2017). Bir Eşitsizlik Nosyonu Olarak Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Akraba Evliliğinde Kadın. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Pratto, F. & Stewart, A.L. (2011). *Social Dominance Theory*. Erişim Adresi (3 Aralık 2019): <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/9780470672532.wbepp253>
- Puechgurbal, N. (2010). Discourses on Gender, Patriarchy and Resolution 1325: A Textual Analysis of UN Documents. *International Peacekeeping*, Vol.17 (2), London, UK.
- Richmond O.P. & Berenskoetter F. (2016). Peace. *World Politics* (Ed.) Felix Berenskoetter, Sage: California.
- Romya Bilgin, K. (20118). Barış Operasyonlarına Kavramsal ve Kuramsal Bakış. *Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2 (2), 21-36, Ankara.
- Sandıklı, A. & Kaya, E. (2012) *Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış, Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş Barış ve Çatışma Çözümleri*. (Ed.) Atilla Sandıklı. İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Sankır, H. (2010, 21 Mart) Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Anlamlandırılış Biçiminin “Kadın Sanatçı Kimliği”nin Oluşum Sürecine Etkileri. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, Erişim Adresi:
http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/hasan_sankir_1_1010.pdf

Saraç, S. (2013) *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*, (Ed.). Lerzan Gültekin, 27-32, Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.

Sav, Ö. (2015). *Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Savaş ve Barış Hukuku*, 106-131, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Shepherd, L. (2008). *Gender, Violence and Security: Discourse as Practice*. Londra: Zed Books.

Soy, H. (2017) *Toplumsal Cinsiyet: Kadının Sosyal ve Hukuki Durumu*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Starr, C. & Zurbriggen E.L. (2016) Sandra Bem's Gender Schema Theory After 34 Years: A Review of its Reach and Impact, *Sex Roles*. Erişim Adresi https://www.researchgate.net/publication/299503228_Sandra_Bem's_Gender_Schema_Theory_After_34_Years_A_Review_of_its_Reach_and_Impact

Stone, L. (2014). *Women Transforming Conflict: A Quantitative Analysis of Female Peacemaking*. Erişim Adresi (26 Kasım 2019): <https://ssrn.com/abstract=2485242>

Şahin, Y. (2012). *Kimlik Temelli Çatışmalar ve Barış Arayışları: Kıbrıs ve Lübnan'ın Analizleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Şirin Öner, N.A. (2013). Barış İnşa Sürecinin Önemli Unsuru: Bosna Hersek'te Yerlerinden Edilmişlerin Geri Dönüşü, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 1-22.

- Taner B. & Gökalp Z. (2019). Kadın ve Savaş: Sosyal Boyutta Bir Analiz.
İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi, 13-30, İstanbul.
- Tanrıverdi, G. (2018). *Filipinler'de Barış Süreci*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tepe, H. (2013). Kant Etiği ve Barış Düşüncesi: Etik Savaşları Önleyebilir mi?.
İoanna Kuçuradi (Ed.), *Barışın Felsefesi 200. Ölüm Yıldönümünde Kant*
içinde (s. 63-73). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Titley, G. (Ed.) (2014). *Toplumsal Cinsiyet Konu(şma)ları: Gençleri Etkileyen*
Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Hakkında Bir Kılavuz. Şehnaz Kıymaz
Bahçeci (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Uluslararası Barış Enstitüsü (2016) *The SDGs and Prevention for Sustaining*
Peace: Exploring the Transformative Potential of the Goal on Gender
Equality, Erişim Adresi (02.12.2019):
https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2016/11/1611_SDGs-and-Prevention.pdf
- Üner, S. (Ed.) (2008). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*. Ankara: TC. Başbakanlık
Kadının Statüsü Müdürlüğü Yayınları.
- Vargel Pehlivan, P. (2017). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal
Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal*
Bilimler Dergisi, C 16, Sayı 31, 497-521.
- Yeşilçınar, C. (2019). Kant'ın Ebedi Barış Teorisinin Özgünlüğü, *Mavi Atlas*,
7(2), 108-120.

ÖZET

Bu çalışma barışı inşa faaliyetlerinin hedefi olan sürdürülebilir barışın tesisinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin rolüne BM tarafından nasıl bakıldığı sorusunun cevabını aramaktadır. Barışı inşa faaliyetlerinin tasarlanması ve yürütülmesinde etkin aktör olan BM'nin, aynı zamanda toplumsal cinsiyet tartışmalarını da içine alacak şekilde sürdürülebilir barışa yönelik bir söylem geliştirmeye çalıştığı görülmektedir. Bu nedenle çalışmada BM Güvenlik Konseyinin aldığı kararlara odaklanılmıştır.

Çalışmada öncelikle toplumsal cinsiyet ile ne anlaşılması gerektiği kavramsal bir tartışma ve toplumsal cinsiyet kuramlarına bakılarak gösterilmeye çalışılmıştır. Toplumsal cinsiyetin ele alınmasından sonra ise çalışmada öne çıkan diğer bir kavram olan barış kavramı ele alınmıştır. Barışın nasıl tanımlandığına, barış çalışmalarının nasıl geliştiğine ve sürdürülebilir barış fikrine nasıl ulaşıldığına ilişkin tarihsel bağlamın içinde kalınarak konu ele alınmıştır. Bu bölümde, Kant'ın "ebedi barış" fikri ve sürdürülebilir barışın kavramsal çerçevesini açık bir şekilde ortaya koymak amaçlanmıştır. Konu bağlamında ayrıca, BM ve barış operasyonları ele alınmıştır. Son aşamada ise BM'nin toplumsal cinsiyet eşitliği adına giriştiği çaba, yayımlanan belgeler üzerinden görülmeye çalışılmıştır. Bu bölümde, BM'nin kadın haklarına ilişkin yayınladığı, barışı inşa faaliyetlerinde toplumsal cinsiyeti ele alan önemli BMGK kararları ve BM'nin ilgili birimlerinin raporlarına odaklanılmıştır.

Çalışmanın sonucunda, BM'nin söylemlerinde sürdürülebilir barışın sağlanmasında temel araç olan toplumsal cinsiyete duyarlı bir anlayışı geliştirmeye çalıştığı, ancak bunun toplumsal cinsiyette eşitlik üzerinden olabileceğine yönelik bir yaklaşımın geliştirilemediği görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Sürdürülebilir Barış, Birleşmiş Milletler, Barışı İnşa Faaliyetleri

ABSTRACT

This study seeks to answer the question of how the UN views the role of gender equality in establishing sustainable peace, which is the goal of peace building activities. The UN, which is an active actor in the design and conduct of peace building activities, appears to be trying to develop a discourse for sustainable peace, including gender debates. Therefore, the study focused on the decisions of the UN Security Council.

In this study, firstly, what should be understood with gender is tried to be indicated by a conceptual discussion and gender theories. In the second chapter, it is tried to look at how the concept of peace is defined, the process of existence of the field of peace studies, how it develops and how the idea of sustainable peace is reached within the historical context and the dominant currents of thought. In this section, Kant's idea of “perpetual peace” ve and the conceptual framework of sustainable peace are tried to be put forward clearly. UN and peace operations were discussed in this context. At the final stage, the efforts of the UN in the name of gender equality are tried to be seen through the documents published. This section focuses on the important UNSC resolutions issued by the UN on women's rights, addressing gender in peace-building activities and reports from relevant UN agencies.

As a result of the study, it is seen that the UN is trying to develop a gender sensitive approach which is the main means of achieving sustainable peace in its discourse, but the UN still could not develop an approach based on gender equality.

Key words: Gender, Sustainable Peace, United Nations, Peace Building Activities.